

SOSIALISTISK *framtid*

NR.1 2020 LØSSALG - KR. 50,-

Sosialistisk historieforståelse

Sosialistisk historieforståelse

SOSIALISTISK framtid

Sosialistisk framtid,
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 50
4900 Tvedestrand
post@sosialistiskframtid.no

ISSN: 1503-6537

Utgivere:
Bevegelsen for Sosialisme,
Marxistisk Forum, Progressivt Forlag og
Norges Kommunistiske Ungdomsforbund

Redaktør: Aslak Storaker.
Redaksjon: Oscar Dybedahl, Erik Dokken,
Maria Bonita Igland, Sindre Mørk,
Aleksander Nordby, Aslak Storaker,
Mathias André Sjøvold, Per Kristian Torp,
Ivar Espås Vangen og Steinar Lorås Sæter

Design: Elise Øraker

Redaksjonen avsluttet: 15.12.2019

Signerte artikler står for forfatters regning
og representerer ikke nødvendigvis utgiver
organisasjonenes synspunkter.

Oppslag: 300

Trykk: Eget

Abonnement på Sosialistisk framtid (fire
nummer): Kr. 250 (Kr. 100 for førstegangsa-
bonnenter). Støtteabonnement: Kr. 300.
Medlemskontingent BfS: Kr. 290 (SF
inkludert i prisen). Skoleelever/dårlig
råd: Kr. 190. Kontonummer for innbetal-
ing av abonnement/kontingent: 0539 19
69657. NB: Ved betaling av kontingent
og abonnement vennligst påfør navn og
adresse og abonnement eller medlemskap i
merknadsfeltet.

Sosialistisk framtid er medlem av
Norsk Tidsskriftforening

LEDER

1989 – skjebneår for arbeiderbevegelsen

Torsdag kveld, 9. november 1989. For første gang siden byggingen i 1961 var Berlinmuren åpen. Østtyskerne strømmet jublende inn i Vest-Berlin. Året etter ble Øst-Tyskland i praksis annektert av Vest-Tyskland og opphørte derfor å eksistere. Samtidig falt de statssosialistiske regimene én etter én i resten av østblokken. Da Sovjetunionens kollaps i 1991 var den europeiske realsosialismen offisielt avgått ved døden. Venstrekreftene i land etter land mista all potens. Det lange tiåret etter 1989 blei gode tider for kapitalen og høyrekreftene, uavhengig av om sosialdemokrater eller konservative styrte.

For menneskene som hadde levd livene sine under realsosialismen blei dette et møte med kapitalismens verste sider. Arbeidsløsheten var enorm gjennom 1990-tallet. Politikken forblei den samme om de stemte på eks-kommunister eller mer uttalte nyliberalister. Etter noen år var de fleste landene både med i NATO og EU. På tross av de mange sosiale problemene forble venstrekreftene små. Arven fra realsosialismen ligger

tungt i folks minne. Det er derfor en tragedie at det er de høyrradikale som nå vinner fram på folks frustrasjon med systemet

Vi må forstå hva man evnet å oppnå i disse landene. På tross av relativt små økonomiske muskler, evnet man å gi folk arbeid og sosial trygghet. I Øst-Tyskland sto kvinnene i en langt sterkere stilling enn i Vest-Tyskland. Slike prestasjoner kunne på sikt likevel ikke trumfe diktaturet og undertrykkinga under Sovjetunionen, noe som blant annet vistes da Praha-våren i 1968 ble knust under sovjetiske tanks.

Vår analyse må være todelt. Vi bør ikke akseptere fortellinga om at alt som foregikk på østsida av jernteppet var en eneste lidelseshistorie for alle. Like fullt må feilgrepa erkjennes slik at de ikke gjentas. Vår sosialismevisjon må være uløselig knytta til demokratiet og være bevisst både historias feilgrep og suksesser. Forkaster man historia, forkaster man også muligheten for å lære av den.

Ivar Espås Vangen

Innhold.....

Chile - landet som ga bort
øyene sine slik at verden kunne
se.....4

Undertrykkende vald herjar
Bolivia.....6

Fortid og framtid i sosialistisk
minnekultur.....8

NATO 70 år for mye.....14

Friedrich Engels: Om
determinisme i historien.....20

Verdens fattige.....22

Bokomtale: Gorbachev, his life and
times.28

Arbeidstyre eller
statskapitalisme.....32

Bokomtale: Gestapos mest ettersøkte
nordmenn.....34

Så lenge masseøydeleggingsvåpen finst, fremst kjernefysiske våpen, så er faren kolossal. Alle nasjonar bør stadfeste at atomvåpen må øydeleggast. Dette er å redde oss sjølve og planeten vår.

Mikhail Gorbatsjov i intervju med BBC

Aldri før har så mange menneske vore på flukt

70,8 millionar menneske er fordrivne frå heimane sine globalt, det høgste talet nokon gong registrert. Av desse er 41,3 millionar internt fordrivne, ifølgje tal frå Flyktninghjelpa senter for internt fordrivne (IDMC), og nesten 30 millionar er flyktningar og asylsøklarar, ifølgje tal frå FNs høgkommissær for flyktningar (UNHCR). Totalt er det no 2,3 millionar fleire menneske på flukt enn ved utgangen av 2017 og dobbelt så mange som for to tiår sia. Kvar dag tvingast 37.000 menneske på flukt frå heimane sine, i følgje Flyktningrekneskapen 2019, som gis ut av FNs høgkommissær for flyktningar og den norske Flyktninghjelpa.

Transit Magasin

Storstreik i Finland

I desember gjekk 100.000 arbeidadarar og tenestemenn i teknikk-, kjemikalie- og skogsindustrien i Finland ut i streik. Det er Industrifacket, Fackförbundet Pro og Tjänstemannafacket YTN som utlyste ein tredagarstreik etter at haus-tens kollektivavtaletingingar stranda. Industrifacket krev blant anna å skrinleggja den ubetalte forlenginga av årsarbeidstida på 24 timar, som blei innført med 'konkurrenskraftsavtalet', som dei faglege sentralorganisasjonane var med og tinga fram i 2016 for å "förbättra de finländska företagens konkurrenskraft". I eit uttalande på heimseida si klagar den faglege sentralorganisasjonen SAK arbeidsgjevarane for å drive fram ideologiska krav, som innskrenka streike-rett, under avtaletingingane.

Proletären

FN: «Grøn vekst» er umuleg

6. mai slapp FNs naturpanel (IPBES) ein rapport om naturens tilstand. Funna: Tre fjerdedelar av landjorda er vesentleg endra av menneske. To tredjedelar av hava er under sterkt press. Éin million artar står i fare for å døy ut, mange av dei innan ti år. Vi utvinna 60 milliardar tonn av jordas ressursar kvart år, dobbelt så mykje som i 1980 og langt over jordas tålegrenser. Tapet av natur trugar menneskeheita. Rapporten peiker på folkevekst og konsum som den eigentlege drivaren bak både arealtap, klimaendringar, forureining og overfiske, men også at med mindre vi styrer vekk frå paradigmet om økonomisk vekst, vil vi ikkje klare å justere kursen.

Morgenbladet

Saudi Arabia stør Kina sin politikk i Xinjiang

Saudi Arabia har underteikna eit brev saman med 36 andre land til støtte for Kinas politikk i den vestre regionen Xinjiang, kor FN seier at minst ein million etniske uighurar og andre musli-mar er sette i forvaring. Kina beskriv forvaringskompleksa som «trenings-senter for skulering», som skal utrydde ekstremisme og hjelpe til med å gje folk nye dugleikar. Nesten to dusin nasjonar ved FNs Menneskerettsråd har skrive eit brev som oppmodar Kina til å slutte med si masseforvaring. I respons har Saudi Arabia, Russland and 35 andre statar skrive eit brev der dei roste det dei kalla «Kinas merknadsverdige resultat på feltet menneskerettar».

Reuters

Generalstreik mot IMF i Ecuador

Den 7. oktober gjekk tusenvis ut i gatene over heile Ecuador og forlét arbeidsplassane sine i ein nasjonal oppreist mot innstrammingspolitikken til president Lenín Moreno og IMF. Den nasjonale streiken ble organisert av urfolksgrupper i samarbeid med Ecuadors største fagrørslar og studentrørsla, og den vart tungt slått ned på av politi og militære styrkar. Sia han vart innsett, har Moreno sett i gang kraftig innstrammingspolitikk, skore ned på velferdsprogram og løner i offentlig sektor, og dermed auka levekostnadene og forverra kårane for millionar av arbeidarklasse ecuadorianarar over heile landet. Trass i oppmodingar om avgang og eit utbreitt opprør i gatene, så lovar Moreno å halde fast ved presidentvervet.

Left Voice

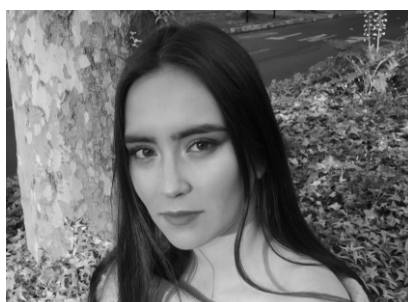
Kreml prisar spesielt tilhøve til Kina

Moskvas hjelp til Beijing med å byggja eit varslingsystem som skal spore tidlege rakettåtak, viser at dei to landa har eit spesielt forhold. Russland hjelper Kina med å byggja eit tidleg varslingsystem for å avsløre interkontinentale rakettutskytingar, noko berre Russland og USA har hittil. "Dette er noko veldig seriøst, som radikalt vil auke Kinas forsvarsevne," sa Russlands president Vladimir Putin. Kremles talsmann Dmitrij Peskov avviste å fortelja når systemet ville byrja å fungere, men fortalde journalistar på ein pressekonferanse at initiativet viste Russlands nære band til Kina.

The Moscow Times

Chile

- landet som ga bort øynene sine slik at verden kunne se

Av Isidora Cofre Carripan
Student i offentlig administrasjon
og politikk, Universitetet i Chile

Chile har alltid blitt ansett som et av de mest stabile landene i Latin-Amerika, både økonomisk og sosialt. Men det er selvsagt lett å bli vurdert som et av de beste landene å bo i på et kontinent der nivået av vold, utrygghet og fattigdom er så ekstremt høye.

Men til en viss grad så er ikke situasjonen i landet vårt så ulikt som i andre latinamerikanske land og realiteten er at vi er langt ifra den oasen som vår nåværende president Sebastián Piñera sier at Chile er.

For tiden er helsestell, utdanning, offentlig transport, pensjonssystemet, vannsystemet og en stor del av urbefolkningens områder i private hender. Det betyr at for hver av disse tjenestene, som i de fleste land faller inn under statens ansvar å tilby innbyggerne, må folk i Chile betale for å få tilgang.

Nå vil du kanskje lure på om det i det minste er subsidier for folk som ikke har råd til å få tilgang til disse grunnleggende tjenestene. Vel, sannheten er at de finnes, men det er for lite støtteordninger til å kunne dekke behovene til det

enorme antallet mennesker som virkelig trenger det. Det betyr at hvis du ikke vil vente mer enn 10 timer for å få behandling på et sykehus, om du ikke vil at barnet ditt må dele klasserom med 45 andre barn, eller du ikke vil bruke mer enn 2 timer å reise på jobben i en buss eller på en nedbrutt undergrunnsbane, kan du alltid oppsøke de private tilbudene, såfremt du kan betale selvsagt. Så for en familie på fire, der kun en av foreldrene jobber for en minstelønn på 375 USD, er ikke dette et reelt alternativ.

For tiden er helsestell, utdanning, offentlig transport, pensjonssystemet, vannsystemet og en stor del av urbefolkningens områder i private hender.

Vendepunktet kom imidlertid da regjeringen annonserte den tredje økningen i prisene på transport i en periode på mindre enn to år, som tilsvarte mer enn 1 USD per billett. Selv om denne prisen kan virke veldig rimelig i andre land, vil det for en chilensk familie representere litt over 15% av deres minstelønn, om man bare teller en person i familien som reiser til og fra jobb.

I slutten av oktober begynte en gruppe elever på videregående å ikke betale på undergrunnsbanen i Santiago de Chile, som en form for protest. I løpet av de neste dagene begynte tusenvis av andre chilenerne å gjøre det samme, etterfulgt av en rekke protestmarkeringer og demonstrasjoner mot de stadige prisøkningene i offentlig transport, mangelen på legesentre og spesialister innen helsevesenet, de livslange studielånene som så unge folk som 25-åringer allerede har hengende over seg, de lave pensjonene som de eldre må bruke både til livsopphold og helsestell, den dårlige kvaliteten på utdanning for jenter og gutter i den offentlige skolen og regjeringens drap på miljøaktivister og urbefolkningsaktivister i landet vårt.

Mapuchekvinne demonstrerer.
Fotografi av Claudia Pérez Amigo.jpeg

I slutten av oktober begynte en gruppe elever på videregående å ikke betale på undergrunnsbanen i Santiago de Chile, som en form for protest. I løpet av de neste dagene begynte tusenvis av andre chilenerne å gjøre det samme, etterfulgt av en rekke protestmarkeringer og demonstrasjoner

Dette er måten Chile våknet fra stillheten overfor sosial urettferdighet og ulikhet for 50 dager siden. Men denne oppvåkningen har ikke vært lett. Graden av undertrykkelse ute i gatene under protestene har vært skremmende. For eksempel har over 200 mennesker fått øyeskader og til og med delvis eller fullstendig tap av synet som følge av politiets bruk av luftvåpen. Det er flere tilfeller av mishandling, voldtekt og tortur utført av politiet i hemmelige tortursen-

tere. På toppen av dette er det, i skrive- de stund, seks saker i rettssystemet som omhandler drap mot sivile utført av landets politi og militær.

Som chilensk statsborger og en aktiv deltaker i protestene i landet mitt, fordømmer jeg åpent politivolden utført av den chilenske staten og mediesensuren av alle tilfeller av menneskerettighetsbrudd som har skjedd under disse 50 dagene med sosial mobilisering. Jeg vil

gjøre det klart at til tross for uttalelsene til vår nåværende president Sebastián Piñera, så er ikke Chile i krig, det er ingen væpnede bevegelser eller utenlandsk finansiering av protestene. Det er bare manifestasjonen av et folk som er lei av undertrykkelsen og ulikheten som nå rår i landet vårt. Et land som ga bort sine øyne slik at verden kunne virkelig se.

Oversatt av Erik Dokken

Undertrykkande vald herjar Bolivia. Anez-regimet må haldast ansvarleg!

Av Angela Davis, Noam Chomsky,
Molly Crabapple, John Pilger og
850 andre.

Me oppmodar det internasjonale samfunnet til å slutte å støtte denne regjeringa som bryt menneskerettane på det grovaste.

Evo Morales, president i Bolivia frå MAS-partiet (Movimiento al Socialismo/Rørsla for sosialismen), vart tvungen til å gå av 10. november i det som mange observatørar reknar som eit regelrett kupp. I kjølvatnet av at Morales gjekk av, har det kome til kaos og vald. Det som no hender i Bolivia er høgst udemokratisk og me har vore vitne til nokre av dei verste brota på menneskerettane frå politi- og militærmakta sidan tidleg på 80-talet då ein gjekk over til borgarleg styresett. Me fordømer valden på det sterkaste, og oppmodar Sambandsstatane og andre utanlandske styresmakter til med ein gong å slutte å støtte dette regimet. Me ber media om å gjera meir for å dokumentere dei aukande menneskerettsbrota som vert utførte av den bolivianske staten.

**Anez
representerer
ytre høgre av
den
bolivianske
opposisjonen**

10. november gjekk visepresidenten til Morales og leiarane for båe kammera i parlamentet også av, etter trugsmål om vald mot leiande MAS-politikarar om dei ikkje gjekk av. Presskampanjen inkluderte bortføring av slektningar og brenning av hus til leiande MAS-representantar. Dette bana veg for Jeanine Anez (ein konservativ romersk-katolsk opposisjonsleiar frå det nordaustlege Bolivia, av mange skulda for å ha rasiske haldningar) til presidentskapen 12. november.

Omstenda kring dei snøgge avskila gjer at ein kan setja store spørsmålsteikn ved maktovertakinga til Anez. Det er stor tvil om den konstitusjonelle legitimiteten til overtakinga. Utan dei tvungne avskila til leiande MAS-representantar, hadde ikkje Anez hatt så mykje som ein minimal sjanse til å verte president, ettersom ho var visepresident i senatet, ein posisjon som grunnlovsmessig ikkje kvalifiserer til presidentskap. I tillegg fekk ikkje partiet til Anez meir enn 4% av røystene i valet, og då ho erklærte seg som president, mangla senatorane frå MAS-rørsla, ettersom dei frykta for eiga helse.

Anez representerer ytre høgre av den bolivianske opposisjonen, og dei har profittert på maktvakuumet som var eit resultat av Morales si vilje til å konsolidere makta i staten. Anez ser ut til å ha full støtte frå militæret og politiet. Dei siste vekene har militæret og politiet involvert seg i stendig aukande grad for å slå ned stort sett frededelege demonstrasjonar. Om kvelden 13. november var gatene i La Paz og Cochabamba tomme

forutan politi, militære og sjølvutnemnde borgarvernsgrupper. Det har vore omfattande plyndring, bygningar har vorte brende ned, vald i gatene og demonstrantar har vorte møtt med mykje undertrykking. 15. november utsendte Anez ein skremmande presidentordre, som fritek militæret for strafferettsleg ansvar ved maktbruk. Anez seier at Morales vil verte framstilt for retten om han kjem attende til Bolivia. Anez har også lansert ideen om å forby MAS, som utan tvil framleis er den mest populære politiske maktfaktoren i Bolivia, å ta del i kommande val.

Like forstyrrande er den gryande rasismen mot urfolk den siste veka. Rett etter at ho erklærte seg som president, heva ho ein diger bibel og sa «Bibelen har vendt attende til palasset!» Tre dagar tidlegare hadde Luis Fernando Camacho, ein ytre høgre forretningsmann og alliert av Anez, reist til presidentpalasset og knelt framfor ein bibel på toppen av eit boliviansk flagg. Ein pastor som var i lag med han sa til pressa, «Pachamama (urfolksgudinne, omsetjar sin merknad) skal aldri vende attende til palasset!». Opposisjonsaktivistar brende wiphala-flagget (viktig for urfolk) ved fleire høve. Dette er ekstremistiske haldningar som trugar tiår med mangfald og inkludering mellom ulike etniske grupper i Bolivia.

Trass aukande vald og undertrykking har mangfaldige sosiale krefter i heile landet demonstrert for å fordømme Anezregimet. Det er viktig å merke seg at dette ikkje berre er MAS-tilhengjarar men også ei rad andre folk som

Ordføreren i Vinto, Patricia Arce Guzman, blei skamklipt og paradert av høyreekstrem mobb 6. november

går i mot høgrefløy-kapringa av staten. Tusenvis av stort sett uvæpna demonstrantar, for det meste kokabønder, samla seg i Sacaba i Cochabambaprovinen morgonen 15. november. Etter mislukka forhandlingar om å få lov til å marsjere inn til bysentrum, freista demonstrantane å ta seg over ei bru heftig overvaka av politi- og militærtropper. Soldatar og politi fyrte av gass og skarp ammunisjon mot folkemengda. Under ein to timar lang konfrontasjon, vart ni drepne og ytterlegare minst 122 skadde. Dei fleste vart råka av skotskadar.

Guadalberto Lara, direktøren ved det meksikanske sjukehuset i byen sa til AP at valden var den verste han hadde sett i ein 30 år lang karriere. Familiene til ofra heldt ei ljossamling seint på fredagen i Sacaba. Ei tårefull kvinne la henda sine på eit skrin og sa «Er det dette du kallar demokrati? Drepe oss som om me ikkje var noko som helst?»

Me fordømmer den undertrykkande statsvalden som no utfaldar seg i Bolivia. Me er også uroa over at internasjonale media ikkje på ein effektiv måte har kunna dekke menneskerettsbrota som har gått føre seg i Bolivia, sidan dei sjølv også har vore utsett for militær-

vald. 15. november vart ein Al-Jazeera reporter som dekkja protestar i La Paz offer for gassåtak av politiet, og kunne ikkje lenger halde kamera eller mikrofon. Sjølv om ho seinare trekte det attende, sa den nye kommunikasjonsministeren at dei ikkje ville tolerere «opprørse» media. Dette miljøet, der pressefridom ikkje er garantert, men heller truga av styresmaktene har resultert i låg dekning av dei store menneskerettsbrota som vert utført av dei væpna styrkane mot uvæpna sivile demonstrantar.

Opposisjonsaktivistar brende wiphala-flagget (viktig for urfolk) ved fleire høve

Me er indignerte over Anezregimet sine brot på politiske-, sivile-, og menneskerettar og den avskyelege bruken av daudeleg vald som har ført med seg fleire drepne og alvorleg skadde demonstrantar. Me oppmodar det internasjonale samfunnet til med ein gong offentleg å fordømme desse valdshandlingane. Me ber internasjonale menneskerettsorganisasjonar om å setje i verk uhilda granskingar av valdshandlingar utført av statsagentar. Me krev at det internasjonale samfunnet forsikrar seg om at dette de facto regimet, som er høgst tvilsamt og sett på av mange som heilt utan legitimitet, vernar om livet til fredelige demonstrantar, har respekt for ytrings- og forsamlingsfridomen og held seg til internasjonale retningslinjer for bruk av makt mot sivile. Me krev at Sambandsstatane og andre styresmakter sluttar å støtte dette regimet, og trekkjer attende godkjenning fram til frie val, der alle politiske parti får vere med, er heldt, og undertrykkande vald stoppar og grunnleggjande menneskerettar for alle bolivianarar er respekterte.

Omsett av Johan Jensen.

Fortid og framtid i – nokre utfordringar

Av Steinar Lorås Sæter

Fortiden fører med seg en hemmelig indeks som henviser den til frelsen. For streifes vi ikke selv av et drag av den samme luften som omga tidligere mennesker? Er det ikke i stemmene som fyller ørene våre et ekko av de som nå har forstummet? Har ikke kvinnene vi omsvermer søstre de aldri har kjent? Om det er slik, da finnes en hemmelig avtale mellom tidligere generasjoner og vår egen.¹

Lær av historia! Eller meir avdempa og ope, men framleis på same premissen: *Kva kan vi lære av historia?* Dette synet på fortida, som føreset at ho er eit lukka landskap, ei stengd erfaring og nærast eit pedagogisk oppslagsverk, er utbreidd. Eleven som møter historieboka for første gong, ser ofte på fortida slik: *Her, mellom desse permanente, finst forteljinga om det som har vore, men som no er borte. Vi er heldige som lever i dag, og vi har mykje å takke Historia for. For oss gjeld det no å trekkje slutningar av dette, lære av det som vart gjort rett – og av det som vart gjort feil.*

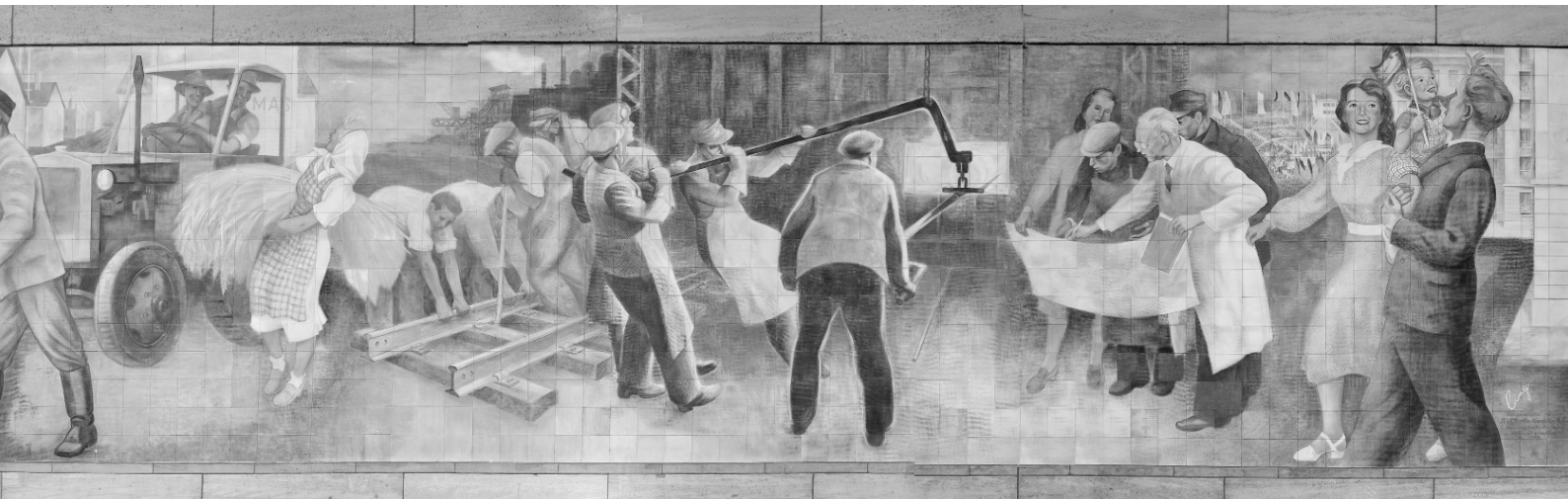
Antonio Gramsci minte oss i 1919 om at eit slik tidsomgrep kan sette stengsel mellom notid og fortid: *Historia underviser, men ho har ingen elevar.* For fortida forsvinn aldri heilt frå oss, sjølv om alt som heftar ved henne, som gjenstandar og førestillingar om ho, risikerer å hamne i gløymsla. Men byttar vi preposisjon, så ser det annleis ut: Vi lærer

ingenting av historia, men det nok mogleg å lære i ho. Dette tyder for det første å avvise at «Det var en gang..», som er kjensla mange meiningsprodusentar ønsker at vi skal sitte att med etter at vi har orientert oss i tid. Historia er ikkje – og var aldri – eit eventyr. Ho er heller ei stor utfordring, ho er både usikkerheit og moglegheiter, og ho kan ha mange utgangar. Og sjølv om heile det 20. hundreåret, med sine mange uventa vendingar, er ei lang åtvaring mot eit deterministisk historiesyn, har ærlege menneske både på og utanfor venstresida få grunnar til å sjå lyst på framtida.

15.000 atomvåpen er éin grunn til å frykte framtida, men framfor alt er det dogmet om business as usual som er skremmande. Estimert frå FN peiker kjøleg på at kring 60 % av alt dyreliv på jorda er utrydda i underkant av dei siste 50 åra. Mindre nøkterne er dei vitenskaplege åtvaringane, jamvel om dei er omstridde, om at vi nærmar oss eit

klimatisk vippepunkt, ei terskelgrense. Om det kapitalistiske lokomotivet skrid over denne, kan klimaendringane akselerere så kraftig i intensitet at dei løper løpsk. Konsekvensane kan vi vanskeleg ane noko om. Når dette kan skje, eller om terskelgrensa allereie er i ferd med å bli passert, veit vi ikkje.²

Det politiske leiarskapet verkar å vere ute av stand til å gjere noko med dette problemet. I alle meiningsfulle tydingar av ordet finst det ikkje noko grønt skifte, sjølv om alvorsame politikarar ivrig deltar i Det Grøne Ordsiftet. Sidan herskarane ikkje vil løyse opp dei grunnleggande motsetningane som ligg til grunn for klimakrisa, er det derfor det Gramsci kalla ei stor organiske krise vi potensielt står overfor: Ei samantvev samfunnskrisa av økonomisk, sosial, politisk og ideologisk karakter, ei hegemonisk krise for herskarklassen der han ikkje lenger maktar å styre gjennom å skape samtykke om dei store og vikti-

sosialistisk minnekultur

ge linjene for vegen vidare inn i det 21. hundreåret. Men med organiske kriser kjem det også potensial, og dei kan føre med seg vilkårsmoglegheiter for å endre verdiar og haldningar som ligg til grunn for heile det kapitalistiske samfunnsstyret.³ Samtidig ser vi no at kapitalismens politiske agentar i krisetid på ny er kalla fram – dei høgreradikale rørsleane styrker seg verda over, seinast i Bolivia. Vi må spørje oss: Korfor verkar kreftene for radikal og progressiv forandring, særleg den anti-kapitalistiske venstresida, ute av stand til å mobilisere breitt for eit klårt politisk alternativ, til dømes eit økososialistisk samfunn?

Nederlagsdialektikk og venstresidemelankoli

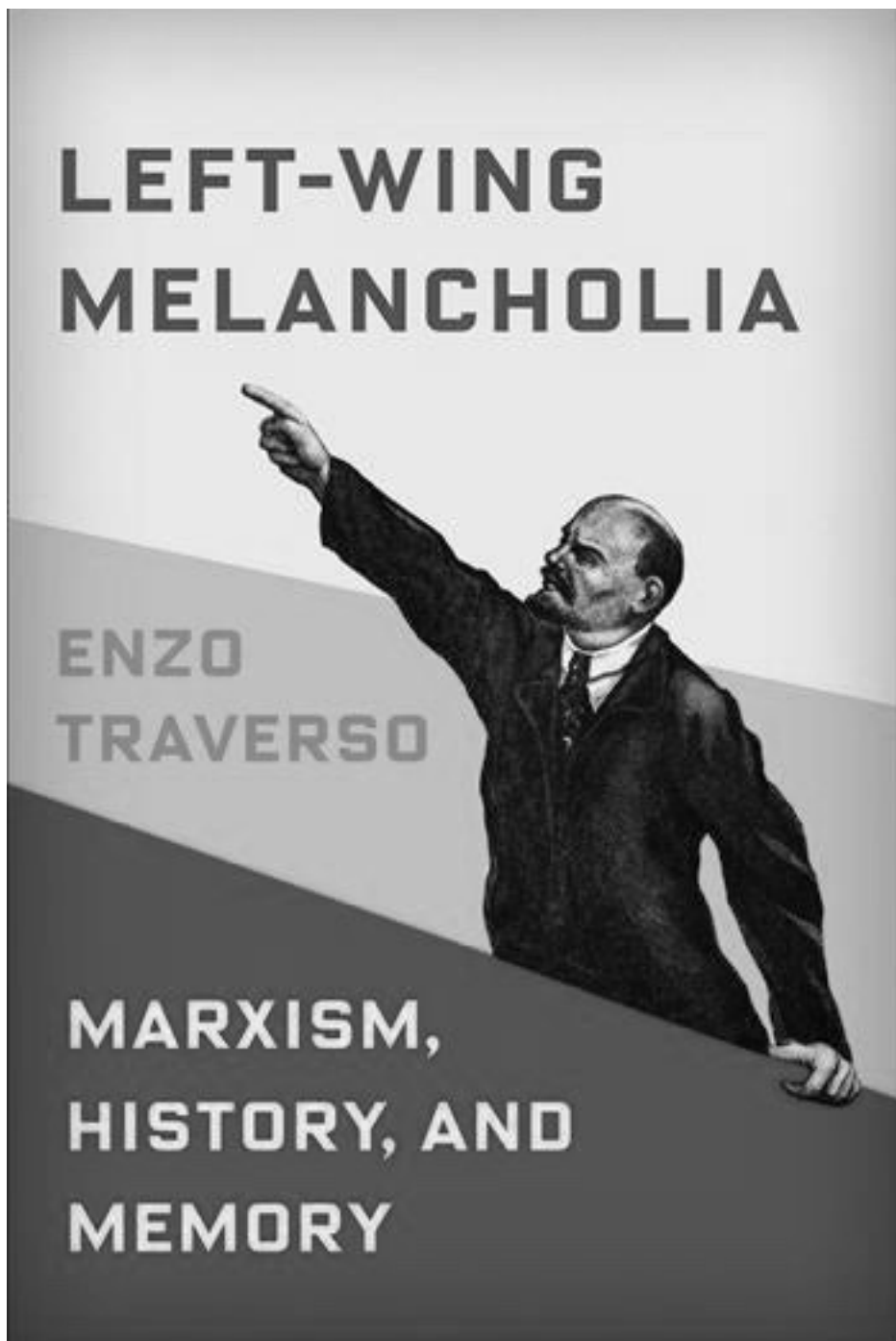
Historikaren Enzo Traverso, forfatteren av *Left-Wing Melancholia*, meiner at hovudgrunnen til avmakta vår er at det sosialistiske historiemedvitet fram-

I alle meningsfulle tydingar av ordet finst det ikkje noko grønt skifte, sjølv om alvorsame politikarar ivrig deltar i Det Grøne Ordskiftet.»

leis ligg i grus etter at statssosialismen klappa saman rundt 1989. Historiemedvit tyder her den allmennmenneskelege trongen til å binde i hop fortid, samtid og framtid. Måten vi førestiller oss fortida på er avgjerande for korleis vi orienterer oss i samtida, og dermed for vala vi tar, vegane vi stakar ut inn framtida. Vi har alle vårt individuelle historiemedvit, men desse medvita blir først mektige som kollektive erindringar innan eit etablert historitetsregime i eit gitt samfunn. Dette er feltet der meir eller mindre konkurrerande oppfatningar og erindringar om fortida formar Trondheim, Norge eller Europa på politisk, kulturelt og ideologisk vis. På bakgrunn av dette er 1989 framleis ei krise, ikkje

Osvald-monumentet på Oslo S. Foto av Christian Vassdal

Left wing melancholia

fordi ei rad tyranniske regime braut saman, men fordi samanbrotet tydde at «the shipwreck of hopes of a century of emancipatory struggles» vart berrlagde og sendt til ideologisk opphogging hos klassefienden.⁴ Det er dei store konseksjonane i kampen om samfunnsforståinga som arbeidarrørsla har måtta gi som ei følge av samanbrotet i 1989, som ifølge Traverso gjer 1989 til ei historisk krise på lik linje med Hitlers maktovertaking i 1933, Francos siger i Den spanske borgarkrigen og Hitler-Stalin-pakten i 1939.

Det er framfor alt venstresidemelankolien som har gått tapt sidan 1989, ifølge Traverso. Melankoli er ei tapskjensle

som liknar på sorg, men sorg er ein prosess der den sørgande til slutt overkjem lidinga si og endeleg legg det tapte, i vårt høve ein utopisk samfunnsvisjon, attom seg. Dette gjer at den sørgande kan komme seg vidare og rette hugnaden sin mot noko nytt, han kan gi opp og tilpasse seg samfunnet kring seg. Men melankolikaren kjem seg ikkje vidare. Han identifiserer seg med det tapte og gjer om lidinga si til ein indre isolasjon som avskjer han frå verda kring seg. Tesen er derfor: Ut av denne tilstanden prega av katastrofale erfaringar (tapte kampar, audmjuking, forfølging, eksil) sprang det ei valdsam kraft som kunne nyttast til å smi sterke kollektive erindringar. I denne måten å tenkje om tid på minner

forfattaren oss om at det ikkje fanst endelege nederlag, berre tapte slag.⁵

Dette er eit historiemedvit som ifølge Traverso har vore utslitande, men ikkje mørk eller demotiverande. Korfor? Nettopp fordi negative kjensler vart smelta saman med ein utopisk forventningshorisont og eit historisk perspektiv. Dette historiemedvitet vart derfor sterkt politiserande, og det skapte beundring, inspirerte til mot og forsterka lojaliteten til arbeidarrørsla sine lovnadar om radikal endring. Det er kanskje dette som meningsinnhaldet i fortetta motto som *kampen held fram* djupast sett handlar om? Traumatiske nederlag gav legitimitet til nye kampar, ein vørndnad overfor politiske forfedre og etterkommarar vart skapt, og dei som aksepterte arbeidarrørsla sitt verdsbilette kunne trekkje på dette som nærast ein uutømmelege ressurs til politisk kamp. Men kring 1989 falt mykje av dette saman, skal vi tru Traverso. Den historiske erindringsdialektikken mellom fortidige erfaringar og ei utopisk framtid er no broten eller skjult.

Etter statssosialismen: Evig notid i ei lukka verd?

Boka si største styrke er analysen av historitetsregimet som har vunne fram etter 1989. Den direkte årsaken til minnekrisa vår er openbert at statssosialismen imploderte, men Traverso minner oss om viktige medverkande årsaker. Fleksible og prekære arbeidsforhold har gradvis erstatta dei store produksjonsverksemdene som lenge kjenneteikna industrikapitalismen i hans gyldne augneblink, og dette har tydeleg svekt dei sterke arbeidarkollektiva i Vest-Europa. Politisk sokna ofte desse i sine hundretusenvis til sosialdemokratiske og kommunistiske parti, parti som var viktige

**Det sosialistiske
historiemedvitet
ligg framleis i
grus etter at
statssosialismen
klappa saman
rundt 1989**

Dette har kanskje sine vilkår i ein viktig tanke i sosialdemokratisk historiefilosofi: Trua på Den Store Utviklinga

aktørar i danninga av kollektive politiske erindringar. Slik er omdanninga av dei tradisjonelle massepartia i arbeidarrørsla til valmaskiner på jakt etter politiske kundar også ein sentral årsak til eit historiemedvit i krise.⁶

Samla sett har dette rydda vegen for ein stor offensiv der liberale meiningsdannarar no krev at alle tidlegare forsøk på å endre verda må erkjennast som feilslåtte. I dette regimet er utopiane anten bannlyste eller latterleggjorde, medan kapitalismen, ein samfunnsformasjon som har oppstått historisk og som derfor er forgjengeleg, skal framstå som like evig og fast som fjell. Ved å trekkje vekslar på blant anna filosofen Frederic Jameson, som har observert at det ved inngangen til år 2000 var enklare å førestille seg at verda heller enn kapitalismen gjekk under, brukar Traverso omgrepet *presentism* for å skildre historitetsregimet som har konsolidert seg som hegemonisk i Vesten etter 1989.⁷

Presentisme gir assosiasjon til at det er samtida som no er sentral. Heile førestillingshorisonten om tid blir såleis freista kraftig innsnevra, vi blir fanga inn i ei evig samtid og ei totalitær fortid som blir klistra på oss og vanskeleg vil vekk. I skildringa av dette nyliberale historitetsregimet er forfattaren god, og han får godt fram grovdraga ved det, for erindringsoffensiven frå nyliberalt hald har nokre kjennemerke som går att.

Det nyliberale historitetsregimet ønsker for det første ikkje å formidle fortida som ei håpefull revolusjonstid, men som ei tid med vald. I denne minnekulturen er fokuset på offera (Holocaust), ikkje på dei som ytte motstand og eventuelt vart nedkjempa (anti-fascistar). Fortidige aktørar skal helst ha status som makteslause offer for å få plass i det offentlege

minnet, der dei ofte blir innordna under det forenklande motsetningsparet gjerningsmenn-offer. Når Traverso trekkjer fram desse tropane som sentrale i dag, gir det unekteleg eit friskt perspektiv på kva som må til for å rokke ved dei hevdvunne tenkjemåtane om fortida i Norge i dag. Den andre verdskrigen er eit av dei viktigaste emna i det norske historitetsregimet. Ved å skrive om handsaminga av norske jødar er Marte Michelet no den viktigaste utfordraren til Akershus festning si store fortelling om krigen. Michelet starta debatten i 2014 med utgjevinga *Den største forbrytelsen*. Når undertittelen er *Ofre og gjerningsmenn i det norske Holocaust*, kan det tyde på at ho har tidsånd med seg når ho slår seg opp som erindringsdannar i det norske historitetsregimet.

For det andre har historitetsregimet ein klår moral mellom linjene: Vi må lære om ofra sine lidningar for at historia ikkje skal gjenta seg. Likeins må vi forstå at utopiar gjer blind og nødvendigvis en-

Samla sett har dette rydda vegen for ein stor offensiv der liberale meiningsdannarar no krev at alle tidlegare forsøk på å endre verda må erkjennast som feilslåtte

dar i despotiske styresett. Dette er eit syn på fortida som fungerer passiviserande; det kan blokkere for at unge menneske går inn i si tid for sjølve å vere historiske aktørar.

Traverso meiner derfor at det som er att av venstresidemelankoli i dag er eit resultatet av ein sorgprosess som ikkje er mogleg: Kommunismen, slik han fortonte seg i det 20. hundreåret, er både ei tilbakelagt erfaring og eit uerstatteleg tap i ei tid der det er vanskeleg å leggje sjølve ideane i kommunismen attom seg.⁸ Like vanskeleg er det å gå inn i samtida og stake ut eit politisk prosjekt som skil seg både frå kapitalens status quo og eit visjonslaust sosialdemokrati.

Her er vi vel ved innlysende, massepsykologiske grunnar til at dei venstrepulistiske prosjekta, som går til val på å vere mot nyliberal kuttpolitikk, vaklar og ikkje greier å definere eit truverdig politisk program for ei framtid bortanfor kapitalismen.

Sjølv om forfattaren teiknar opp eit dystert samtidsbilde, manar han til kamp for ei revitalisering av den sosialistiske historiekulturen under parolen: Organiser pessimismen! Forfattaren argumenter interessant, men dels sjevande og vagt, for at den fremste strategiske oppgåva no er å overkomme traumet frå 1989, ikkje å avvikle kapitalismen. Programmet hans er likevel ikkje å gi avkall på ideen om sosialisme og håpet om ei bedre framtid, men «[...] to rethink socialism in a time in which its memory is lost, hidden, and forgotten and needs to be redeemed».⁹ Men kva tyder eigentleg dette? Om venstremelankolien skal vere ei nyskapande politisk kraft i dag, kan den vanskeleg handle om nostalgisk beundring for statssosialismen, stordomstida til sosialdemokratiet eller eit anna politisk regime. Det kan dermed bli forholdsvis uinteressant å spørje seg kva Gerhardsen ville ha gjort.

Historie som opa tid

Traversos analyse er tidvis målt med brei pensel. Er den i det heile overførbar på norsk historie og samfunnsforhold? I kva grad har til dømes den norske arbeidarrørsla vore prega av melankolske tenkjemåtar? Stilt historisk er nok dette langt på veg eit ope spørsmål. Historiemedvitet og -kulturen i norsk arbeidarrørsla er eit emne som i liten grad er utforska historievitskapleg.¹⁰

Venstresida fører erindringskampar om historitetsregimet i Noreg, og det tyder på at det nyliberale minneregimet er mindre konsolidert her enn andre stadar. Kampen om minnesmerket for den anti-fascistiske Osvald-gruppa som hadde ein kommunistisk kjernen, er eit av dei nyare døma på dette. Monumentet, ein diger hammar som knuser hakekrossen, er reist av LO i Oslo med historikaren Lars Borgersrud i spissen. Inngraverte er Asbjørn Sundes ord: *Det var verd å kjempe for friheten – for alle land, for alle raser, for alle klasser, for alle mennesker*. At eit såpass politiserande monumentet skulle settast opp i hjartet av Oslo sentrum vart for sterk kost for

liberalkonservative penneekhtar som Bård Larsen og Harald Stanghelle, som først og fremst forsøkte å argumentere estetisk mot oppsettinga av monumentet. Det er likevel klart at monumentet var utoleg av di det minst motstand ytt av nettopp kommunistar. Debatten om reisinga av monumentet er eit lærerikt studium i erindringskamp drive av høgresida.¹¹

Sentrale sosialdemokratiske tenkjemåtar står også i vegen for å reise ein utopisk forventningshorisont for den politiske kampen i Noreg. Walter Benjamin (1892-1940) er mellom dei som kan lære oss at ein kritisk venstresidemelankoli ikkje oppstår av seg sjølv. Det finst både dialektikk og positivisme i historiesynet til Marx, men det er framfor alt tyske sosialdemokratiet som har utvikla det positivistiske historiesynet i arbeidarrørsla. Her blir det kritiske potensialet i melankolien ofte forsøkt fylt med passivitet, kynisme og fatalisme. Dette har kanskje sine vilkår i ein viktig tanke i sosialdemokratisk historiefilosofi: Trua på Den Store Utviklinga. Denne har ikkje myndiggjering og frigjering av arbeidsfolk som formål, men å få arbeidarklassen til å slutte rekkene bak leiarskapen i arbeidarrørsla, som tar dei viktige avgjerdene for oss. For Benjamin var denne framstegstanken ein farleg myte som tappa arbeidarklassen for kampkraft og endeleg demobiliserte han.¹²

Døma på at sosialdemokratar ønsker å skape passivitet ved å skremme om framtida, er mange. Grunnplanet i fagrørsla tar no i aukande grad eit negativt standpunkt til EØS-avtalen. I sin iver etter å skape ro og aksept for Tingenes Orden finn tillitsvalde sosialdemokratar og NHO-toppar kvarandre i eit djupt fatalistisk syn på framtida. Både Stein Lier Hansen, NHO, og Gard Folkvord, Ap og tillitsvald ved sinkverket Boliden på Odda, nøler ikkje med å skremme om industridød og -utflagging for å unngå at fagorganiserte tenkjer sjølv om konsekvensane av EØS-avtalen.¹³

Når forvaltarane av Den Store Utviklinga ikkje lenger kan betale sine politiske kundar, kva skjer da? Det er kanskje når det røyner på som mest at konsekvensane av den sosialdemokratiske historiefilosofien verkeleg syner seg. Hausten 2017 kom meldinga om at Sylvi List-

haug leggjer ned det store asylmottaket på Sunndalsøra, tettstaden i Sunndal kommune på Nordvestlandet. Her har ein vore vand til at det stasberande Arbeidarpartiet og toppane ordnar opp. Staden er ein sosialdemokratisk bastion bygd kring det store aluminiumsverket til Hydro, tidlegare ÅSV. Her fanst eit veldrive og stort asylmottak som hadde vore i verksemd i nærare 30 år. For utan å fylle ein viktig samfunnsmessig funksjon, var asylmottaket også ein stor arbeidsplass i kommunen. Eit samla lokalsamfunn var likevel ute av stand til kjempe mot Listhaugs avgjerd. Som mottrekk til Listhaugs politiske vedtak om å leggje ned, skipa innbyggjarane i staden til apolitisk sørgemarkering. Markeringa, som var stor og verdig på

**Når stortoppen
Jonas Gahr Støre
seier at «Det er
sterke, nesten naturgitte drivkrefter
som bidrar til at vi
får større forskjeller i Norge», seier
han eigentleg at det
ikkje nyttar å kjempe
mot maktene
som driv fram denne
ulikskapen.»**

sine premisser, fungerte i alle høve som spontan kollektiv terapi.

For det er dette det handlar om: Den kollektive rådløysa som oppstår når sosialdemokratiske institusjonar tekne for gitt forsvinn nærast over natta, ikkje av naturlege årsakar, men av politiske grunnar. Det politiske leiarskapet i kommunen var også lamslått. Ordføraren sa forsikrande at «alt skal være prøvd» i kampen for asylmottaket, medan han leigde inn eit kommunikasjonsbyrå.¹⁴ Dette er ein sjølvavslørande tenkjemåte som finst i heile sosialdemokratiet, også i leiinga. Når stortoppen Jonas Gahr Støre seier at «Det er sterke, nesten naturgitte drivkrefter som bidrar til at vi

får større forskjeller i Norge», seier han eigentleg at det ikkje nyttar å kjempe mot maktene som driv fram denne ulikskapen.¹⁵ Det er vanskeleg å tolke dette som noko anna enn ei fornektning av kamptradisjonane som arbeidarrørsla er tufta på.

Ifølge Walter Benjamin var alternativet til den sosialdemokratiske framstegstanken å sjå forholdet mellom fortid og notid som ei opa tid. Det overordna arbeidsspørsmålet er: Korleis kan vi nytte fortida til å fremje politisk kamp i dag? Benjamins metode var å arbeide gjennom dei politiske motsetningane av i dag. Dette er vilkåret for å kunne mobilisere fortida på ein politiserande måte som styrkar kampen. Og gjennom å endre notida kan ein såleis berge gamle håp og kampar frå å hamne i den kollektive gløymsla. Det er dette Benjamins omgrep *jetzt-zeit*, situasjonar som gjer det mogleg å binde i hop den dialektiske linken mellom ei fortid som ikkje er fullbyrda og ei utopisk framtid, handlar om: «Å artikulere det forgangne historisk vil ikkje si å erkjenne *hvordan det da egentlig var*. Det vil si å bemektige seg en erindring slik den glimter til i et øyeblikks fare».¹⁶ Å vise at fortidige håp og kampar går att i dag, er likevel inga enkel oppgåve. Det handlar sjølvstundt ikkje om å gjenta desse på ein identisk eller repeterande måte – fokuset er å endre samtida. Nostalg og romantisering må vi derfor avvise, slikt gjer det vanskeleg å tenkje klart om tida vår.

Traverso brukar eit breitt spekter av kjelder - skrifter, måleri, filmar - for å vise korleis venstresidemelankolien har komme til uttrykk. Felles for dei fleste kjeldene er at dei er produserte av sosialistiske dannelsesagentar: Personar som anten var sentrale i eller for arbeidarrørsla. Det heile blir somtid for topptungt, og ein saknar at arbeidsfolk sjølv kjem til orde som primærkjelder. Dels vedgår forfattaren sjølv dette problemet, og han minner oss om at livet ikkje handlar om kjensler og stemningar på den eine sida, og politiske verdiar og ideologiar på den andre.¹⁷ I staden er det kanskje djupt inne i det relasjonelle framhaldet mellom desse, altså måten idear og verdiar blir oppfatta, levd og følt på, at vi kanskje kan finne svaret på kva som gjer at våre erindringar og erfaringar blir til eit politiserande framtidshåp. Dette er kanskje det viktigaste poenget i heile

Walter Benjamin, 1928

boka, for arbeidarklassen er verkelege folk med håp, draumar og frykt. Klasse-samfunnet er ikkje eit sosiologisk skje-ma, men det består av levande historiske subjekt som skapar seg sjølve innan sosiale relasjonar som ramme.

Kva så? Kva no?

Med Left-Wing Melancholia har Enzo Traverso først og fremst stilt ein skarp samtidsdiagnostikk. Boka er eit nyttig bidrag til å rydde opp i mange uklære tenkjemåtar på venstresida, og dette er eit vilkår for å leggje ein god politisk strategi. Nokre lærdommar står likevel klårt fram. For det første bør vi i dag vere lojale til dei fortidige revolusjonsforsøka sine løfte om frigjering, men ikkje nødvendigvis lojale til konsekvensane revolusjonane fekk. Ein viktig organisatorisk lærdom er vidare at vi ikkje kan

bygge ei politisk rørsle kring ein erind-ringskultur som kretsar om dårleg sam-vit, skam og skuldkjensle. For det tredje krev den politiske samtida vår krev at vi rettar merksemda mot potensiala i fortida. Vi har eit mål med vårt politiske engasjement, og det er eit fritt men-neske i eit samfunn utan undertryking og utbytting – eit klasselaust samfunn. Trua på dette føreset at mennesket sjølv kan skape framtida si. Det handlar altså om praksis, og om å ha tru på vår eigen praksis. Men, minner Traverso oss om, det er like sannsynleg at vi tapar.¹⁸ Risi-koen for å lide nederlag er alltid over oss saman med håpet om å lukkast, og det-te tyder at vi ikkje kan ta noko for gitt. Denne skjerpande tilstanden er kanskje på fleire måtar eit godt utgangspunkt for å drive politiske kamp.

Det overordna arbeids-spørsmålet er: Korleis kan vi nytte fortida til å fremje politisk kamp i dag?

Fotnoter

1. Walter Benjamin, Skrifter i utvalg I, s. 95-95. Bokklubben 2014.
2. Richard Seymour, Lights out for the species, https://www.patreon.com/posts/22503914?fbclid=IwAR0YxTRCFS81_FiKXKO6VfS1gPYE0U8C_MaJsE13s-hUFor5RMTqgqQpOkjU (lasta ned 27. januar 2019).
3. Ashley Dawson, Capitalism's organic crisis, https://www.versobooks.com/blogs/4141-capitalism-s-organic-crisis?fbclid=IwAR1gO3nQMOz14AVYyBZ-jC6b-sIAYUj_mQL88Xwmrth4vqj-4IhUN3bL-0mAE (lasta ned 27. januar 2019).
4. Enzo Traverso 2016, Left-Wing Melancholia, s. 219.
5. Traverso 2016, s. 36.
6. Traverso 2016, s. 9.
7. Traverso 2016, s. 6-7.
8. Traverso 2016, s. 44-45.
9. Traverso 2016, s. 20.
10. Jan Messel, LO og "de nye gruppene". Konseptualisering av arbeidstakerne 1975-1989, s. 68. Phd.-avhandling i historie, UiO 2009.
11. Sjå til dømes Harald Stanghelle i Aftenposten 27. april 2015, <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/qBWE/Harald-Stanghelle-Et-byrom-sprenges> (lasta ned 3. januar 2019) og Bård Larsen i VG 29. april 2015, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/WE0bK/agitasjonspropaganda-paa-oslo-s> (lasta ned 3. januar 2019).
12. Traverso 2016, s. 228.
13. "Frykter industri-flukt", Klassekampen 24. november 2019, og "Spår død for Zinken", Klassekampen 4. desember 2019.
14. "Kampen for asylmottaket: - Alt skal være prøvd", Aura Avis 28. september 2017, <https://www.auraavis.no/asylmottak/sunn-dal/nyhet/kampen-for-asylmottaket-alt-skal-vare-provd/s/5-5-91964> (lasta ned 27. januar 2019).
15. "Drives mot økt ulikhet", Klassekampen 19. juli 2017.
16. Benjamin 2014, s. 97.
17. Traverso 2016, s. 50-51.
18. Traverso 2016, s. 233-234.

NATO 70 ÅR FOR MYE!

Hvordan reise

Av Ingeborg Breines

NATO blir 70 og skal feire seg selv. Fredsbevegelsen mobiliserer mot NATO over hele verden, ledet av sammenslutningen No to war – no to NATO. Mange møtes i Washington 4. april, inspirert av Martin Luther Kings pasifistiske budskap på dagen da han myrdet for 51 år siden og opprørt over dagens militarisering og opprustning. Med en uvanlig provoserende oppvisning av militære muskler i Norge under NATOs Trident Juncture øvelse i høst i friskt minne hvor naivt selvtilfredse norske politikere massivt var tilstede i media, føles det som om vi i fredsbevegelsen lever i et total forskjellig virkelighetsbilde. Men også her har man ikke klart å få den store markering mot krig og for fred og dialog 4. april til å rette seg mot NATO. Et påtrengende spørsmål er: Hvordan klare å komme igjennom det militær-industrielle-akademiske-medie-komplekset med alternativer til opprustning, polarisering, skremsebilder, kaldkrigsretorikk og kaldkrigsoppførsel som kan ende i full krig, en 3. Verdenskrig, et fullstendig globalt Ragnarok, en altomsluttende "atomvinter"? Hva slags ressurser, talenter og visjoner har vi tilgjengelig?

Vår statsminister sa i forbindelse med Trident Juncture at hun ikke trenger å bry seg med de som protesterte mot

NATO og Trident Juncture. De er så få, sa hun. Mon det, sier vi. Kan det heller være at mainstream media ganske bastant er på maktas side og ikke slipper til de alternative stemmene? Statsbudsjettet legger heller ikke opp til at fredsbevegelsen skal kunne jobbe seriøst. Ikke ett øre var avsatt til fredsbevegelsen i første utkast til statsbudsjettet for 2019, mens de forsvarsrelaterte frivillige organisasjonene får nærmere 60 millioner og Forsvaret godt over 50 milliarder. Noen små fredspenger er dog forhandlet frem for fredsbevegelsen, men fred er farlig, ei det beste for de som tjener penger på militærindustrien og det store militære sikkerhetsoppbudet.

Propagandaen for NATO er bastant i Norge

Vi har en regjering som tradisjonelt er svært forsvars- og NATO-tro og vi har en tidligere Arbeiderparti-statsminister som generalsekretær i NATO. A *double bind*, som de sier på engelsk. Selv en tidligere AOF-leder som nå leder utenriks- og forsvarskomiteen på Stortinget har mer tro på opprustning enn på dialog og tillitsbygging. Det er derfor vanskelig å komme igjennom med kritikk av norsk medlemskap i alliansen eller med synspunkter om at NATO har utspilt sin rolle og at dens aggressive fremferd fører til død og elendighet og underminerer visjonen om fred med fredelige midler.

Det er merkelig at krig, denne grusomme og uverdige handlemåte, ikke er på historiens skraphaug

Det er merkelig at krig, denne grusomme og uverdige handlemåte, ikke er på historiens skraphaug. Det femte bud sier: *Du skal ikke slå i hjel?* Å drepe er også forbudt i vårt rettssystem, og i Menneskerettighetserklæringens artikkel tre står det: *Enhver har rett til liv...* Likevel gjelder det ikke i krig. Da er det plutselig legitimt å ta liv, og vi snakker om "rettferdig krig" eller "hellig krig" og finner måter å demonisere potensielle fiender så det skal bli enklere å bekjempe den moralske uro i sinnet. Fremtidige generasjoner vil ikke komme til å forstå hvordan vi kunne opprettholde et så bestialsk system, at vi ikke klarte å "skape fred med fredelige midler" som det står i FN-Pakten. Det er på høy tid å kvitte seg med denne gammeldagse, patriarkalske tenkningen basert på den

Bertha von Suttner, ca. 1905

motstanden i Norge?

Donald Trump og Jens Stoltenberg i 2018. Foto av Shealah Craighead.

sterkeste rett; på tide å kriminalisere krig og få de som kriger eller truer med krig stilt for internasjonal rett. Vi må bygge fredskultur og ikkevold, istedenfor krigs- og voldskultur. Vi må la oss inspirere av Bertha von Suttner som i sin kjente bok *Ned med våpnene* oppfordret til "... å bygge en aktiv avsky for krig" og den relativt nye FNs deklarasjon om *Rett til fred*.

Vår sikkerhetspolitikk er gammeldags, utdatert, illusorisk, rett og slett latterlig om den ikke også hadde vært så farlig og ressursødende. For hva skal vi med en såkalt militær sikkerhet, med enorme mengder av våpen og en sløsing uten like med ressurser, når vi kan lamme moderne samfunn bare med å kutte strømmen og adgangen til internett? Vi må tenke radikalt nytt om hvordan vi ønsker å bruke verdens ressurser, gjøre nye prioriteringer – og bruke krefter på å forestille oss ha slags samfunn vi ønsker å ha om 20 - 30 år. Hva ønsker

Norge å være kjent for – og hva slags verden ønsker vi å være en del av? Hva skal til for at vi ikke lenger skal gjøre knefall for NATOs krigsmaskineri, for stormaktspolitikken ensidige vekstfilosofi og en fiendebildeskaping som opprettholder frykt og forsøker å legitimere opprustnings- og terrorspiralen? Hva er sikkerhet? Hva gjør oss trygge? Er ikke det å få leve i tillit til at luften, vannet og jorda er ren og maten vi spiser og gir til våre barn og barnebarn er sunn? Menneskelig sikkerhet er noe annet enn nasjonal, militær sikkerhet. Vi ser ut til å trenge et fullt paradigmeskifte, en humanistisk renessanse eller revolt. Men hvordan skal vi få det til? Hvordan fremme ulike ikke-militaristiske veier til sikkerhet og trygghet? Kan miljø- og klimautfordringene bli definert som en felles trussel mot menneskeheten, slik at vi må satse all kompetanse og ressurser på å få dem under kontroll? Det vil kunne være en krevende og viktig oppgave også for det militære. Det

ville bety en gradvis konvertering av det militære, helst gjennomført samtidig med en innføring av samfunnstjeneste for alle, hvor hele ungdomskullet kan lære omsorg for planeten og for andre mennesker med behov de ikke kan møte selv.

De største utfordringene eller truslene i dag slik jeg ser det er:

- i) Miljø- og klimakrisen, situasjonen er alarmerende slik ikke minst FNs klimapanel viser, også demonstrert her hjemme i sommer.
- ii) Atomtrusselen (både våpen og energi) med en intens pågående modernisering og effektivisering. Vi må arbeide for en full og komplett nedrustning, hvori inngår forbud mot og destruksjon av alle atomvåpen. Også Norge må slutte seg til FNs traktat mot atomvåpen.
- iii) Akselererende ulikhet. Også i Norge, som så lenge har vært stolt av vår likhetskultur, viser det seg at de 8 rikeste mennene eier like mye som den fattigste

halvdelen av befolkningen. Både andelen veldig rike og andelen fattige øker. Denne hurtige prosessen, som skaper et utvidet prekariat, er nok i stor grad skapt av en kapitalistisk globalisering, som igjen fører til sinne og kan presse, ikke minst unge menn, inn i fundamentalistiske grupperinger.

Militære kan ikke svare på noen av disse utfordringene – men gjør dem i stedet verre, på tre måter:

i) Økonomisk. 1.7 billioner dollar pr år til det militære, hvilket tilsvarer ca 615 regulære årlig FN budsjett- Disse ressursene burde gå til de som er fattige og sulter og til det nødvendige grønne skifte.

ii) Økologisk. Militæret er den fremste miljøverster, men holdt utenom både Kyoto og Paris- avtalen. Det er et paradoks at de som skal forsvare oss i stedet gjør dagens største trusselen verre.

iii) Etisk/moralsk. Propagandaen kan få oss til å tro på at vi trenger å styrke et militær forsvar og derved lar være å satse på menneskelig sikkerhet.

Kan miljø- og klimautfordringene bli definert som en felles trussel mot menneskeheten, slik at vi må satse all kompetanse og ressurser på å få dem under kontroll?

Krig, nød, sult, migrasjon, polarisering og kaldkrigsretorikk er akutte skremmebilder

De enorme forskjellene mellom de som har og de som ikke har, øker fort. Få synes villige til å se på årsakssammenhengene, og slett ikke på vår egen rolle. Men verdens ressurser er begrenset og planeten gir klare tegn på akutte behov for omsorg. Vi har rett og slett verken tid eller penger lenger til å bruke på militær maktkamp og miljøforringelse. For å kunne berge både kloden og menneskeheten må vi fremme en alternativ sikkerhetspolitikk, en som gir felles trygghet og glede. Et viktig skritt vil være å erkjenne at NATO har utspilt

sin historiske rolle og må legges ned. Vi trenger å arbeide for en felles sikkerhet – i Norden, i Europa – og med Russland.

NATO ble opprettet i 1947 i den hensikt å bygge en vestlig militær forsvarsallianse mot det som ble oppfattet som en trussende, ekspansiv kommunisme fra Sovjetsamveldet. Som et tilsvarende opprettet Sovjetsamveldet i 1955 Warszawa-pakten med land i Øst-Europa. Verden gikk inn i et våpenkappløp med tyngende militærutgifter. Mistilliten mellom øst og vest vokste og den kalde krigen var et faktum. Da Sovjetsamveldet ble oppløst, i stor grad som følge av Gorbatsjovs *glasnost*- og *perestrojka*-politikk og Warszawa-pakten ble lagt ned i 1991, var begrunnelsen for NATOs eksistens borte. Istedenfor å legge ned NATO på det tidspunkt, kjempet de for sin eksistens og utviklet et nytt konsept. Det åpnet for intervensjoner utenfor eget område, såkalt forebyggende (pre-emptively), uten å være angrepet, og heller ikke nødvendigvis med Sikkerhetsrådets godkjenning. Dette ble formalisert som ny NATO "out-of-area" strategi i 1999. Samme år begynte NATO å rekruttere tidligere østeuropeiske land. Nå har NATO 29 medlemsland og flere står i

ICANs leder Beatrice Finh sammen med Thailands FN-ambassadør Thani Thongphakdi i 2016. Foto av ICAN.

Italienske soldater under Trident Juncture 2018 Foto av US Army, Matthew J. Marcellus,

kø, inklusive Ukraina. Flere er også med som såkalte "partners in peace", dessverre også Sverige og Finland. Alliansen er fjernt fra sin opprinnelse.

Er det ikke naivt å forestille seg at lille Norge, med 5 millioner mennesker som tradisjonelt har forstått at vår sikkerhet er avhengig av at vi sees som et fredelig og vennligsinnet land og er en del av et sterkt FN, nå skal ha ambisjoner om å være så militært sterke at vi skal stå opp mot en stor nabo? Skal vi ha et forsvar som er mer tenkt som et bidrag til stormaktenes ekspansjons- og maktpensker enn til forsvar av Norge? Som pasifist tror jeg ikke på noe slags forsvar, men ønsker selvsagt et politivesen for å bidra til å holde ro og orden. Mange som mener vi trenger et militært forsvar vil sannsynligvis foretrekke et defensivt forsvar som er tilstede rundt om i Norge og som kan forene sivile og militære oppgaver og tar avstand fra et langtrekkende, offensivt "angrepsforsvar". Hvis vi ønsker et forsvar som ikke skal være til bruk i angrep og krig, men som kan bidra til å løse akutte samfunnsoppgaver og krisehåndtering langs vår langstrakte kyst, da trengs kystvakt og heimvern og et desentralisert bosettingsmønster med folk som er glade i heimplassen sin og som bidrar med matsikkerhet og forsvarsvilje.

1.7 billioner dollar pr år til det militære, hvilket tilsvarer ca 615 regulære årlig FN budsjett

På 70-årsdagen for opprettelsen av NATO kunne vi lagt frem 70 argumenter for hvorfor NATO må legges ned nå, vi begynner med 10:

(i) NATO står for opprustning. På sitt møte i Wales i 2013 ble det besluttet at medlemslandene burde bruke to prosent av sitt brutto nasjonalprodukt til militære formål. En slik overdreven investering i det militære er et direkte rov fra folk som trenger ressurser rett og slett for å overleve. Vi får krigsferd istedenfor velferd. Vi må gjøre et valg mellom 2% av BNP til militære formål eller maks 2% økning i temperatur som Paris-avtalen pålegger oss. Begge deler er ikke mulig. Det virker nærmest uforståelig og ahistorisk når den norske NATO-generalsekretæren gjentatte ganger drar til Tyskland for å appellere til Tyskland om å ruste opp fra de vel en

prosentene de i dag bruker på militærutgifter til to prosent. Den tyske fredsbevegelsen, en av verdens sterkeste, er svært bekymret. SIPRI, Stockholm International Peace Research Institute viser at vi bruker over 1.7 billioner dollar til militære formål, og det kun i offisielle tall. Forskning viser at i tillegg er store summer holdt utenfor demokratisk innsyn. International Peace Bureau har vist at et kutt med 10% av militærutgiftene pr år i de 15 årene av FNs Handlingsplan for bærekraftig utvikling langt på vei vil kunne møte de behov som FN har skissert for å kunne nå de 17 bærekraftsmålene verden har satt seg for perioden 2016 – 2030.

(ii) NATOs "utenfor området"-politikk har ført også Norge inn i kriger i land vi ikke har noe utestående med. Vi intervensjonerer militært og bidrar til elendighet i det ene muslimske landet etter det andre med påfølgende flyktningproblematikk og fare for represalier og terror også på norsk jord. FN antar at 125 millioner mennesker lever i akutt nød. Av disse er mer enn 65 millioner på flukt. Ifølge Høykommissæren for flyktninger er det det høyeste antall flyktninger noen sinne. Det må være tillatt å spørre om ikke Ukraina-krisen kom på et gunstig tidspunkt for et stivnet NATO med behov for å reise seg etter feil og faderes

Et viktig skritt vil være å erkjenne at NATO har utspilt sin historiske rolle og må legges ned

i en rekke muslimske land med påfølgende kritikk fra flere hold. Kanskje var det nyttig med en fiende mer geografisk nært for å legitimere egen eksistens? Russland igjen - så beleilig!

(iii) NATOs ekspansive og truende rolle overfor Russland, inklusive en streng sanksjonspolitikk, underminerer tradisjonell handel og samkvem og et løfte-

rikt Barents-samarbeid. Vi synes også å ha glemt den viktige avtalen om delelinjen i Barentshavet mellom et meget stort land og et meget lite, noe begge land burde være stolte av og bruke som modell for godt diplomatisk håndverk. Ved å bygge militær infrastruktur og overvåkningskapasitet nært opp mot grensen, ved å innlemme tidligere sovjetstater i NATO og ved å ha amerikanske militærlager og baser på norsk jord og holde store militærøvelser nærmere den russiske grensen enn noen gang før, svekkes tillit og vennskap. Usikkerhet og fare for krig øker. Trident Juncture gjør oss rasende! Vår geografi ligger fast og vi har all mulig interesse av at nordområdene forblir en fredelig samarbeidsarena, ikke minst nå når klimaendringen åpner for trafikk i både nordøst- og nordvestpassasjen. Til hjelp har vi en FN-basert verdensorden og FNs normsett som regulerer forholdene både mel-

lom land og mellom ulike interesser innen landene. Dessuten har vi et Arktisk Råd som jobber med sirkumpolært samarbeid i forbindelse med de nye muligheter og farer ved klimaendring, ismelting, ressursutnyttelse, transport og samkvem. En Nordområdesatsing som ikke kommer lokalbefolkningen til gode og som underminerer århundrer med lokal kontakt mellom Nord-Norge og Russland vil på sikt bli destabiliserende og ineffektivt. Det er viktig både for fred og frihet i vårt område at Norge forvalter sitt nabolik med Russland på en intelligent måte. Stormaktsinteresser bør ikke påføre oss konflikter vi ikke kan kontrollere.

(iv) NATO vil ikke kvitte seg med atomvåpnene så lenge de eksisterer. De problematiserer ikke at alliansen har flere atomvåpen enn noen andre og at de som er størst normalt er de som bør ta initi-

Reagan og Gorbatsjov signerer INF-avtalen i 1987

En krig mellom Vesten og Russland med de våpnene som eksisterer i dag vil være verdens undergang. Å forberede seg på en slik krig er det rene vanvidd

man seg dessuten retten til å bruke atomvåpen først, altså uten å være angrepet med atomvåpen. NATO-medlemskapet sies å hindre at Norge kan underskrive FNs nye atomvåpenforbud som er laget for å stigmatisere, forby og avskaffe atomvåpen. Hva er en fredsnasjon hvis den ikke engang kan jobbe aktivt for å kvitte seg med verdens verste masseødeleggende våpen som kan tilintetgjøre både menneskeheten og kloden mange ganger?

(v) NATO reduserer FNs betydning på sikkerhetsfeltet og svekker respekten for internasjonal lov. Norge bidra mye mer til NATO-operasjoner (les: kriger) enn til FNs Fredsbevarende styrker.

(vi) NATOs politiske diskurs baserer seg på de verste scenarier og stivnede fiendebilder. Dette vanskeliggjør nedtrapping av konflikter. Den gamle romerske tenkning som sier: *ønsker du fred, forbered krig*, burde nå være foreldet, men blir brukt uhemmet av både politikere og media. I stedet burde FN gis ressurser og arbeidsmuligheter og internasjonal lov må brukes mer effektivt. Hvis FN skal kunne klare å gjøre det den var skapt for, må adekvate ressurser flyttes dit.

(vii) Mediebudskapet er klart: Verden er farlig – og det trengs militære midler for at vi skal være i sikkerhet. Men er det ikke på tide å trekke den konklusjon at det ikke finnes noen militær løsning på disse konfliktene etter så mange mislykkede ”intervensjoner”, massedrap av sivile, tortur, politisk kaos, brudd på sivile rettigheter, radikaliserings og økte

tilbakemeldinger i form av mer terrorisme og mennesker på flukt? Kun krigsindustrien og maktinteressene tjener på opprustning.

(viii) NATO bidrar til å gjøre grensene mellom humanitært arbeid og militær intervensjon uklare, med påfølgende usikkerhet og fare for humanitært personell, hvilket vi har sett mange steder i verden.

(ix) Det er uklare grenser i alliansen mellom USAs globale stormaktsinteresser og øvrige NATO-lands interesser. Dette har blitt demonstrert tydelig i Afghanistan. For første gang i NATOs historie prøvde USA etter 11. september angrepene i 2001 å bruke paragraf 5 i NATOs vedtekter som sier at hvis ett land blir angrepet vil de andre stille opp og hjelpe. Det førte ikke umiddelbart frem og USA etablerte ”the coalition of the willing” inntil NATO etter hvert ble involvert. USAs tilleggsøving i Nord-Norge i forbindelse med Trident Juncture viser også denne uklarhet mellom hva som er USA og hva som er NATO.

(x) Paragraf fem lover at hvis ett NATO land blir angrepet, skal de øvrige komme til unnsetning. Det er ikke sagt hva slags hjelp, eller hvor fort den kan komme. Det er altså usikkerhet om man vil få hjelp, og kanskje det aller viktigste spørsmålet har ingen turt å spørre: Hva vil hjelpen eventuelt bestå i? Ville landet bli bombet sønder og sammen? Jeg vil nødig at mitt Nord-Norge skal bli arena for teppebombing. En krig mellom Vesten og Russland med de våpnene som eksisterer i dag vil være verdens undergang. Å forberede seg på en slik krig er det rene vanvidd. Et sterkere Norden, med Russland som god nabo og partner, ville være en god investering i vår felles fremtid. Felles sikkerhet, eller ingen sikkerhet.

La oss satse våre ressurser, vår kreativitet og vår intelligens på å lære å leve i fred.

ativ til å bli kvitt dem. I alt finnes nærmere 15000 atomstridshoder, de fleste ganske jevnt fordelt mellom USA og Russland. Både USA og Russland oppgraderer og moderniserer i disse dager sine atomvåpen og gjør dem hundrevis av ganger sterkere enn de som ble brukt i Hiroshima og Nagasaki. For de som deltar i den japanske fredsbevegelsens markeringer hvert år i august vil skrekkehistoriene og bildene, også fra de mange nesten ulykkene og lekkasjene, sitte i kroppen for alltid. Atomvåpnene gjøres nå sterkere, lettere og mer effektive og nye typer missiler kan ta dem lengre enn langt. Atomvåpnene skal ikke lenger bare være til avskrekking, men det snakkes om ”usable nukes”. Det gjelder også de som USA lagrer i Europa: i Tyskland, Tyrkia, Belgia, Nederland og Italia, hvilket neppe er lovlig ifølge Ikke-spredningsavtalen, NPT. Ifølge NATOs atomvåpenpolitikk, påberoper

Friedrich Engels: Om determinisme i historien

Oversatt fra marxist.dk av
Per Kristian Torp

Det er en utbredt myte at Marx og Engels var økonomiske determinister. Altså at de mente de økonomiske forholdene var determinerende for tanker, bevissthet, ideer, filosofien osv. Men dette er en forenkling av marxismen. Marx og Engels så forholdet mellom den økonomiske basis og overbygningen som et dialektisk forhold. I dette brevet fra Engels til Bloch korrigerer han dette feilaktige synet, og forklarer hvordan Marx og Engels så på historiens utvikling.

Engels brev til Bloch (21.-22. september 1890), London. Et utdrag.

I en materialistisk historieoppfattelse er det i siste instans produksjonen og reproduksjonen av de virkelige livsbetingelsene som er den bestemmende faktor i historien. Mer har hverken Marx eller jeg noensinne hevdet. Hvis noen fordreier dette til at de økonomiske forholdene er det eneste bestemmende, så gjør man denne setningen til en intetsigende, abstrakt og absurd frase. De økonomiske forholdene er basis, men overbygningens forskjellige momenter – klassekampens politiske former og dens resultater – forfatninger som utformes av den seirende klasse etter at slaget er vunnet osv. – rettsformer, for ikke å snakke om gjenspeilingen av alle disse virkelige kampene i deltagernes hjerter, politiske, juridiske, filosofiske

teorier, religiøse anskuelser og deres videre utvikling til et dogmesystem, utøver også innflytelse på de historiske kampenes forløp og bestemmer i mange tilfeller i overveiende grad deres form. Det består en vekselvirkning mellom alle disse momentene, hvor de økonomiske forholdene i siste instans vinner overhånd som det nødvendige element midt i hele denne uendelige mengden av tilfeldigheter (dvs. ting og begivenheter hvis indre sammenheng er så løs eller så vanskelig å påvise at vi kan betrakte den som ikke-eksisterende og ignorere

den). Ellers ville det jo være enklere å anvende teorien på en hvilken som helst historisk periode enn å løse en simpel førstegradligning.

Vi skaper selv vår historie, men for det første under meget bestemte forutsetninger og betingelser. Blant disse er de økonomiske til syvende og sist avgjørende. Men også de politiske osv., ja selv tradisjonen, som spøker i menneskets hjerne, spiller en rolle, om enn ikke den avgjørende. Den prøyssiske stat er også oppstått og videreutviklet av historiske, i siste instans økonomiske årsaker.

**Vi skaper selv
vår historie, men
under meget
bestemte
forutsetninger
og betingelser**

Men man vil neppe uten pedanteri kunne hevde at nettopp Brandenburg blant Nord-Tysklands mange småstater av økonomisk nødvendighet var bestemt til å bli en stormakt, hvor den økonomiske, språklige og etter reformasjonen også den religiøse forskjell mellom nord og sør ble legemliggjort, og at det ikke tidligere var andre årsaker (frem for alt dets forviklinger med Polen, på grunn av besittelsen av Prøysen, og dermed også at det ble dratt med i internasjonal politikk – det er jo også avgjørende for dannelsen av den østerrikske husmakt). Det vil vanskelig lykkes å økonomisk forklare hver tysk småstats eksistens i fortid og nåtid, eller opprinnelsen til den høytyske lydforskyvning, som utvidet den geografiske skillevegg, som dan-

Friedrich Engels

Det skjer dessverre alt for ofte at man tror man har forstått en ny teori til sin fullkommenhet og at man kan anvende den uten videre så snart man har tilegnet seg hovedsetningene, og selv dem ikke alltid riktig.

nes av bergene fra Sudeterne til Taunus til en formell kløft tvers gjennom Tyskland, uten å gjøre seg latterlig.

Men for det andre skapes historien sånn at sluttresultatet alltid fremgår av konfliktene mellom mange enkeltviljer, hvor igjen hver enkelt av en mengde særlige livsbetingelser gjøres til det den er. Det er altså utallige innbyrdes kryssende krefter, en uendelig gruppe av kraftparallelogrammer, hvorav det oppstår en resultant – det historiske resultat, - som igjen selv kan betraktes som produktet av en kraft som virker som et hele, uten bevissthet eller vilje. Der hver enkelt vil forhindres av enhver annen, og hva som kommer ut av dette er noe ingen har villet. Sånn forløper historien likesom en naturprosess og er vesentlig underkastet de samme bevegelseslove- ne. Men selv om de enkelte viljer – det enhver ønsker, drevet av ens legemlige konstitusjon og av ytre, i siste instans økonomiske omstendigheter (enten hans personlige eller allment sosiale) – ikke oppnår hva de vil, men smelter

sammen til et samlet gjennomsnitt, en felles resultant, må man likevel ikke av den grunn slutte at de skal settes = 0. Tvert imot, enhver bidrar til resultanten og er for så vidt innbefattet i den.

Ytterligere ville jeg gjerne be Dem om å studere denne teori etter de originale kilder og ikke annenhånds, det er virkelig mye enklere. Marx har neppe skrevet noe hvor den ikke spiller en rolle. Men nevnes kan Louis Bonapartes attende brumaire som et ganske fortreffelig eksempel på dens anvendelse. Videre er det mange eksempler i Kapitalen. Så må jeg vel henvise Dem til mine skrifter: Hr. E. Dührings omveltning av vitenskapen [også kjent som Anti-Dühring] og L. Feuerbach og den klassiske tyske filosofis utgang, hvor jeg så vidt jeg vet har gitt den mest utførlige fremstillingen av den historiske materialisme som finnes.

At de yngre for tiden legger mer vekt på de økonomiske forhold enn hva som egentlig er rimelig, er Marx og jeg til dels selv skyld i. Vi måtte overfor motstan-

derne betone det hovedprinsipp som de fornektet, og da var det ikke alltid tid, sted eller plass til å la de øvrige momenter som inngår i vekselvirkingen komme til sin rett. Men så snart det dreide seg om å fremstille en historisk epoke, altså når det dreide seg om å anvende teorien i praksis, var det en annen sak, og da var ingen feiltagelse mulig. Men det skjer dessverre alt for ofte at man tror man har forstått en ny teori til sin fullkommenhet og at man kan anvende den uten videre så snart man har tilegnet seg hovedsetningene, og selv dem ikke alltid riktig. Det har blitt prestert mye tull, og denne bebreidelse kan jeg ikke spare mange av de nyere «marxister» for...»

Verdens fattige

Av Johannes Rekkedal,
Sosialistisk revolusjon - Internati-
onal Marxist Tendency Norge

På samme tid som kapitalismen skaper ufattelige mengder med verdi, der flere av verdens største selskaper sitter på milliarder av ubrukte dollar, lever flere millioner mennesker under de mest prekære forhold. Fattigdommen har hele tiden fungert som et vedheng til kapitalismen. Sult, hungersnød, kriger og økonomiske kriser har fulgt kapitalismen siden dens eksistens. Men ikke nå lenger, sies det. I euforien etter stalinismens fall fikk kapitalismen større tro på seg selv, og med brask og bram samlet 186 av verdens stater i 1996 seg sammen i Roma i en konferanse om verdens matsituasjon. Kapitalismen måtte for sin eksistensberettigelse vise for verden at den kunne hamle opp med fattigdommen og føre menneskeheten videre. Det ble enighet om å oppnå matsikkerhet for alle og å sette i gang et arbeid for bekjempelse av sulten, det ble satt et mål om at antallet fattige skulle halveres innen 2015.

I utgangspunktet et ganske beskjedent mål, spesielt med tanke på at det er nok mat til alle. For å oppnå en halvering innen 2015 måtte antallet fattige reduseres med knappe 3,58 prosent årlig. Men etter bare fire år, i år 2000 viste det seg at selv dette beskjedne målet ble for vanskelig, og målet ble utvasket. Et nytt mål ble med pomp og prakt publisert, i Tusenårsmålet var det ikke lenger antallet fattige som skulle halveres, men andelen

fattige med mindre enn 1 dollar å leve for om dagen.

Forholdet mellom antall fattige og verdens befolkning

I og med at verdens befolkning var satt til å være 20 prosent større i 2015 enn i år 2000 ville det være ekvivalent med å redusere antall fattige med 40 prosent.

Målet gikk i absolutte tall fra å redusere antallet fattige med 50 prosent til å redusere det med 40 prosent. I senere tid ble også dette målet utvannet, FN tolket ikke målet lenger som å halvere andelen fattige av verdens befolkning, men å redusere andelen fattige i utviklingsland og tidsrommet ble forskjøvet fra å gjelde 2000 til 2015 til tidsrommet mellom 1990 og 2015. Et ganske bekvemt tidsintervall da Kina allerede hadde løftet flere millioner mennesker ut av fattigdommen og alene bidratt til at målene hadde blitt nådd. I 1999 før prosjektet hadde blitt satt i gang kunne Kofi Annan proklamere at målene var nådd.

Ettersom befolkningsøkningen er større i utviklingslandene enn i verden som helhet, ble det nå bare nødvendig å redusere antallet fattige med 27 prosent, som tabellen under viser. Målet ble praktisk talt halvert i prosent. Fra å redusere antallet fattige i første omgang med 835 millioner ble det med det sis-

Sult, hungersnød, kriger og økonomiske kriser har fulgt kapitalismen siden dens eksistens

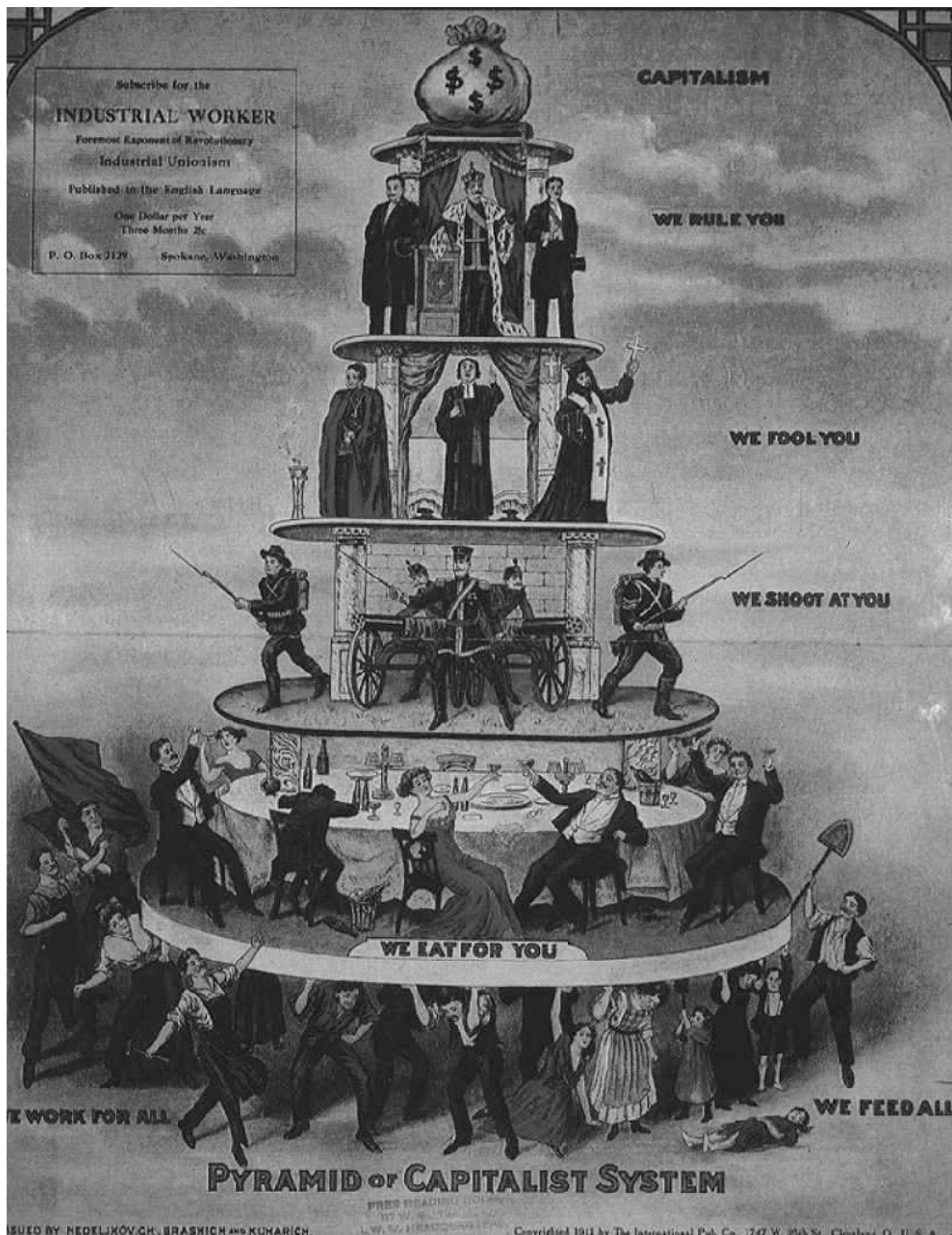
te målet nødvendig å redusere det med bare 345 millioner.

Målet ble langt enklere å oppnå, og i de siste årene har vi fått høre i presse og av samfunnsvitere at utviklingslandene har halt innpå industrilandene, at Tusenårsmålet er nådd og at fattigdommen er nesten utryddet. Problemet er at det er nesten ingen som har observert denne reduksjonen, derfor har samfunnsvitere og andre forskere sett seg nødt til å gå ut i media der de i nesevis beundring over kapitalismen utbasunerer hvor effektiv det frie markedet er i å eliminere fattigdom og nød.

Her i Norge har vi blitt godt kjent med svenske Hans Rosling, kjendis og favoritt-forsker nummer én for mange. Med sine utmerkede forelesninger har han trollbundet Skandinavias og Vestens befolkning med hvor godt det egentlig

	Referanseår	Antall fattige i referanse- året (i millioner)	Lovet reduksjon	Målet for antall fattige i 2015 (i millioner)
Verdenskonferansen	1996	1672	50%	836
Tusenårsmålet 2000	2000	1673	40%	1004
Revidert Milleniumsmål	1990	1817,5	27%	1327

Tabell 1: Tabell over de forskjellige målene for fattigdomsbekjempelse, lånt og tilpasset av Pogges "How World Poverty is Measured and Tracked".¹

Indisk barn i slummen. Foto fra billycm på Pixabay.

står til med verden. Med tabeller, grafer og bilder har han vist hvordan kapitalismen har fått millioner av Afrikas og Asias befolkning ut av en grufull fattigdom. Det mangler ikke på bøker over hvor godt verdens befolkning nå har det, som Roslings "Factfulness" og Steven Pinkers "Enlightenment Now". På show etter show har Rosling fortalt hvor feil Vestens befolkning tar om fattigdommen. Om vi ikke er fordomsfulle er det fordi vi er uvitende eller ignorante at vi ikke har fått med oss at fattigdommen er nærmest utryddet.

Ifølge de offisielle tallene til Verdensbanken har f.eks Pakistan nå bare 7,9 prosent fattige, i Bangladesh er andelen fortsatt over ti prosent, på 14,8 prosent.

I Sri Lanka² er den tro det eller ei bare på 0,7 prosent. Selv om det ser "lyst" ut for de sør-asiatiske landene har ikke Verdensbanken like oppløftende tall for Afrika sør for Sahara, der er fattighedsraten totalt på 42,3 % mot Sør-Asias 15,1 %. Andelen i f.eks. Nigeria er på 53,5 prosent og i Kamerun på 23,8 prosent. Allikevel er det noen land som viser fremragende fremgang i Afrika også, f.eks Gambia som hadde en fattighedsandel på 70,5 % i 1998 har nå en andel på bare 10,1 %.

Noe av det som har overskygget dette "kapitalistiske mirakelet" var flyktningkrisen i 2015, da Europa ble overlesset med flyktninger, primært fra krigsherjede land som Syria, Afghanistan og

Det å lide av sult regnes ikke nødvendigvis som å være fattig av Verdensbanken

Irak, men også fra land som Pakistan og Gambia som hovedsakelig kommer for økonomiske årsaker. USA har også i de siste årene opplevd en større og større tilstrømning av innvandrere fra Latin-Amerika, primært fra land i Mellom-Amerika som Honduras og El Salvador. Det viste seg at det ikke bare er i Vesten at befolkningen ikke har fått med seg fattighedsreduksjonen.

Selv om man strengt tatt ikke kan sammenlikne konsumprisindeksen i USA med andre land gir dette en pekepinn på at fattigheds grensen i realiteten er blitt redusert, som tross alt er den enkleste måten å redusere antallet fattige på

Samfunnsvitere som Rosling og Pinker forklarer oss at vi må gå forbi de sensasjonelle nyhetene i presse og TV. De positive nyhetene selger ikke like bra som tragediene, vi må gå dypere til verks og studere tallene. Det er nettopp statistikken til Verdensbanken Rosling og Pinker har benyttet seg av, når de forklarer oss den store utviklingen som har skjedd for verdens fattigste. Til tross

Fisker på
Sri Lanka.
Foto fra
pasja1000
på Pixabay.

for at den økonomiske krisen i 2008 har ført til økende økonomiske forskjeller overalt og store protester mot fattigdom og økonomiske kutt har fattigdommen visstnok avtatt.

Før vi bortforklarer flyktningkrisen med at det er den relative fattigdommen man flykter fra skal vi gå nærmere inn på hva som ligger bak tallene og hvem som betegnes som fattige.

I det man skal kartlegge antall fattige må man først og fremst ha en definisjon på fattigdom

Et kriterie de fleste kan si seg samstemte i er det å få i seg nok næring, og ha tilgang til et visst antall varer nødvendige for ett menneskes eksistens. Men det er ikke akkurat slik Verdensbanken går frem, i stedet har man satt en viss andel penger til månedlig eller daglig disposisjon som grense. Denne mengden har fått betegnelsen fattigdomsgrense, eller på engelsk "international poverty line" (IPL). Denne ble først satt i 1990 til å være på 1,0 PPP dollar per dag i 1985-verdi, ved at Verdensbanken gikk gjennom fattigdomsgrensene til 32 land og regnet dem om til kjøpekraftsparitet (PPP-) dollar. Verdien egentlig på 1.02

PPP-dollar ble satt fordi åtte av de fattigste landene hadde en fattigdomsgrense nær dette tallet (satt av regimenenes egne byråkrater i samråd med Verdensbanken). Denne ble raskt satt ned til 1.0 PPP-dollar. En PPP-dollar tilsvarer den mengden varer man får kjøpt i et lands valuta man kan kjøpe for én dollar i USA.

IPL'en ble senere justert til 1.08 PPP-dollar (i 1993-verdi) per dag da det var medianen til de ti landene med lavest fattig-

Et paradoks i denne fattigdomskartleggingen er at fattigdomsgrensen som er satt ikke er i stand til å tilfredsstille de nødvendige behovene for et individ i referanselandet USA

domsgrense. I 2008 ble den igjen justert til å være 1.25 PPP-dollar (i 2005-verdi), ettersom det var gjennomsnittet til de nasjonale fattigdomsgrensene til 15 av de fattigste landene. I oktober 2015, siste gang den ble justert, ble den satt til å være 1.90 PPP-dollar (i 2011-verdi) per dag.

I første omgang kan dette se ut som en kontinuerlig økning av fattigdomsgrensen, men det er vanskelig å sammenlikne priser ved forskjellige år, noen lands konsumprisindekser øker eller avtar mer enn andres. I en artikkel av Sanjay og Pogge³ ble det bemerket hvor stor forskjell 92 lands nasjonale fattigdomsgrense ville være fra den internasjonale 1993-satsen om man beregnet det fra landenes inflasjon eller konsumprisindeks. For 77 av landene ville det innebære en nedgang i fattigdomsgrensen, at den er satt for lavt for disse. Sanjay og Pogge regnet for eksempel fram til at Mauritania sin fattigdomsgrense burde vært 157 ganger større om den nasjonale konsumprisindeksen hadde blitt fulgt (det største avviket). Nigeria som hadde den største nedgangen av de få landene med nedgang, skulle reelt sett hatt en 30% mindre fattigdomsgrense.

Det er også verdt å merke seg at dersom man bruker USA sin konsumprisindeks (som tross alt er referanselandet) burde den nye IPL-satsen i 1993 vært på 1,35 PPP dollar (1993). Tilsvarende burde fattigdomslinjen fra 2008 vært på 1,85 PPP (2005) dollar, og i 2015 burde den ha vært satt til 2,13 PPP (2011) dollar om referanselandet, USA, sin inflasjon siden 1985 hadde blitt brukt. I tabellen under er IPL til de forskjellige årene sammenlignet med 1985 verdien målt etter inflasjon.

År	IPL	IPL i 1985 dollar
1985	1,02	1,02
1993	1,08	0,80
2005	1,25	0,69
2011	1,90	0,90

Tabell 2: IPL i forhold 1985-verdi.

Selv om man strengt tatt ikke kan sammenlikne konsumprisindeksen i USA med andre land gir dette en pekepinn på at fattigdomsgrensen i realiteten er blitt redusert, som tross alt er den enkleste måten å redusere antallet fattige på. Det siste eksakte tallet på antallet fattige i verden i henhold til Verdensbanken er fra 2013 som stadfester at det nå "bare" er 767 millioner som lever i ekstrem fattigdom⁴, 10,7 prosent av verdens befolkning mot 1,29 milliarder og 22 prosent av verdens befolkning i 2008.

Kontradiktive data

Om vi går nærmere inn på enkeltland finner vi mange motsetninger som for eksempel det at Verdensbanken bare anser 0,7 prosent av Sri Lankas befolkning som ekstremt fattige, samtidig som Global Hunger Index⁵ viser til en underernærings rate på 25,5 prosent for Sri Lanka. Det å lide av sult regnes ikke nødvendigvis som å være fattig av Verdensbanken.

Videre har FAO anslått at 815 millioner på verdensbasis går sultne mot Verdensbankens 767 millioner fattige. Denne forskjellen på rundt 50 millioner er kanskje ikke like ille som det ovenstående eksemplet, men her må det også poengteres at det ikke alltid er like lett å tolke tallene til FAO. I midten av 2009 kom FAO med en alarmerende rapport⁶ som informerte om at antall sultne mennesker ville for første gang overstige én milliard, samtidig som det ble forklart at nedgangen i antall sultne mennesker mellom 1980 og 1990 hadde blitt

reversert og at det har forekommet en økning⁷ i antall sultne fra 2004 til 2008. Syv år senere, i 2016 hevder samme organisasjon i en annen bekymringsmelding⁸ at antallet sultne nå øker etter over ett tiår med nedgang og forteller at det bare har vært nedgang i antall sultne siden 2004 og fram til 2014 og at det ikke er før nå i de siste par årene at det har forekommet en økning i sult fra 775 millioner i 2014 til et estimert antall på 815 millioner i dag.

Enda et dilemma finnes i valutakon-

I en tid der teknologi og roboter kan lette arbeidet, blir arbeidslivet i stedet hardere, vi har massearbeidsledighet og de heldige som har jobber å gå til opplever en økt arbeidsbyrde

verteringen til PPP-dollar, i denne beregningen sammenliknes konsumprisindeksene til USA og det andre landet. Man ser på alle varer under ett. Som Pogge forklarer i "How World Poverty is Measured and Tracked" kan varene deles inn i tre kategorier, nødvendige, ikke essensielle (elektronikk, osv.) og service. Fattige har stort sett et større forbruk av nødvendige varer i forhold til de andre kategoriene enn ikke-fattige. I USA kan det fort hende at de nødvendige varene er billigere i forhold til service sammenliknet med for eksempel Kina. Dermed må man i Kina betale forholdsvis mer for nødvendige varer enn i USA og derfor gir hverken kjøpekraftspariteten eller fattigdomsgrensen et riktig bilde.

Et annet paradoks i denne fattigdomskartleggingen er at fattigdomsgrensen som er satt ikke er i stand til å tilfredsstille de nødvendige behovene for et individ i referanselandet USA. Selve

definisjonen på kjøpekraftsparitetsdollar er hva du må betale i lokal valuta for å kunne kjøpe det samme som i USA. Hvis jeg for ti kroner kan kjøpe det samme i Norge som det jeg kan kjøpe for én dollar i USA er 1 PPP-dollar lik 10 kroner. Til sammenligning er 1 PPP-dollar lik 28,7 pakistanske rupi (fra 2016) mot en valutakurs på rundt 104 PKR i 2016.

Det vil si at fattigdomsgrensen på 1,90 PPP-dollar ikke er istand til å tilfredsstille en persons nødvendige behov. US Department of Agriculture kommer månedlig ut med hva det koster for forskjellige dietter per person eller familie. I 2011 ble den minimale dietten "Thrifty Food Plan" – antatt adekvat for en kortvarig stund – estimert til å ha en kostnad på mellom 4,5 og 5,14 dollar per person for en familie på fire, avhengig av barnas alder. Kostnaden for den minimale dietten er over to ganger større enn fattigdomsgrensen på 1,90 PPP-dollar, og da tas det ikke hensyn til utgifter som for eksempel til medisin, strøm, oppvarming og andre bokostnader.

I en tid der teknologi og roboter kan lette arbeidet, blir arbeidslivet i stedet hardere, vi har massearbeidsledighet og de heldige som har jobber å gå til opplever en økt arbeidsbyrde. Samtidig som det er overflod av mat, viser de siste tallene at over 10 prosent av verdens befolkning lider av sult og fler og fler stiller spørsmål til systemet. Derfor er det kanskje ikke så rart at en latterlig lav fattigdomsgrense blir brukt, det kan virke som at den reelle grunnen er for å skjule kontrastene og fremfor alt vise at systemet virker.

Med en mer realistisk fattigdomsgrense blir tallene snudd på hodet og kapitalismens sanne realiteter kommer frem. Med en fattigdomsgrense på 2,50 PPP-dollar viser Hickel⁹ til at antallet fattige faktisk har økt til 3,1 milliarder mennesker og utgjør 50 prosent av verdensbefolkningen. Dette innebærer en økning på 353 millioner fattige mennesker siden 1981 og om Kina ekskluderes fra statistikken er økningen på hele 852 millioner mennesker. I samme artikkel viser Hickel til at enkelte økonomer argumenterer for en fattigdomsgrense på 10 PPP-dollar, det ville innebære at 80 prosent av verdens befolkning må anses som fattige.

William Powell Frith - Fattigdom og rikdom. Maleri fra 1888.

Må det være sånn?

Selv om tallene ser dystre ut, viser den revolusjonerende utviklingen av produksjonsmidlene kapitalismen har frembrakt, menneskehetens potensiale. Det er nok av ressurser til verdens befolkning flere ganger, problemet er distribusjonen. Det er systemet der arbeideren blir utbytet og profitten fra et sosialt fremstillet produkt havner i private hender som skaper fattigdommen, og anarkiet i markedet forårsaker økonomiske kriser som sender folk ut i uvisshet og nød.

Tidligere var kapitalismen produktiv, den brakte sivilisasjonen videre fra middelalderen og føydalsamfunnet, men nå har den kommet til et veiskille. I stedet for å investere i nødvendig produksjon sitter verdens største konglomerater på fjell av penger fordi de ikke anser det som profitabelt nok å investere i produksjon. I stedet ser vi at en større andel av investeringene går inn i spekulasjon i søken etter rask profit. I tillegg har vi klimakrisen ingen vil ta ansvar for, da ethvert tiltak går utover kapitalistenes

profit.

Derfor er det ikke rart at mange nå sier at verden går i feil retning og at det ulmer under overflaten, en prosess Trotskij poetisk omtalte som "verdensrevolusjonens molekylære prosess". I USA er ikke sosialist lenger et skjellsord. Flere meningsmålinger utført av "Victims of Communism Memorial Foundation" viser at sosialismen blir mer og mer populær. I en ny måling sier 44 prosent av de unge at de vil foretrekke å bo i et sosialistisk land mot 42 prosent som sier de foretrekker et kapitalistisk land. Overalt ser vi den samme tendensen, folk trekker konklusjonen om at vi ikke kan fortsette på samme måten.

Vi marxister påpeker at kampen for sosialismen er den eneste veien som kan bringe verden fremover, som kan ende fattigdommen og løse alle de problemene kapitalismen bringer med seg.

Kilder

1.https://www.researchgate.net/publication/255669380_How_World_Poverty_is_Mea-

[sured_and_Tracked](#)

2.<http://povertydata.worldbank.org/poverty/country/LKA>

3.https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=893159

4.<https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

5.<https://www.globalhungerindex.org/>

6.<http://www.fao.org/news/story/en/item/20568/icode/>

7.<http://www.fao.org/3/al390e/al390e00.pdf>

8..<http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en/>

9.<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/08/exposing-great-poverty-reduction-201481211590729809.html>

Samtidig som det er overflod av mat, viser de siste tallene at over 10 prosent av verdens befolkning lider av sult og fler og fler stiller spørsmål til systemet

Et nærbilde av Mikhail Gorbatsjov på veg mot Sovjetunionens oppløsning

Av Nils Ole Hagen

Det er en murstein av en bok på nesten sjuhundre sider. Hvor er den røde tråden, kan man spørre seg. Her er det verken mye av tonen man kan finne i dikt av Rudolf Nielsen, eller det Hans I. Kleven betegner som en tydelig kurssetting der man spør: Hva må gjøres? Eller: Hva kan læres? Etter noen siders lesning står det i hvert fall klart at forfatteren ikke er noen disippel av Eric Hobsbawm, mannen som kom med uttalelsen om at Sovjetunionens blotte eksistens gagnet klassekampen. Sovjet ble riset bak speilet som sørget for klassekompromisset i vest. Her er det underforstått at Sovjetunionens bortfall er en katastrofe fordi det satte dette klassekompromisset kraftig under press.

Noen slik katastrofebevissthet finnes ikke å spore hos denne forfatteren. Det er i det hele tatt ikke en historiefortelling

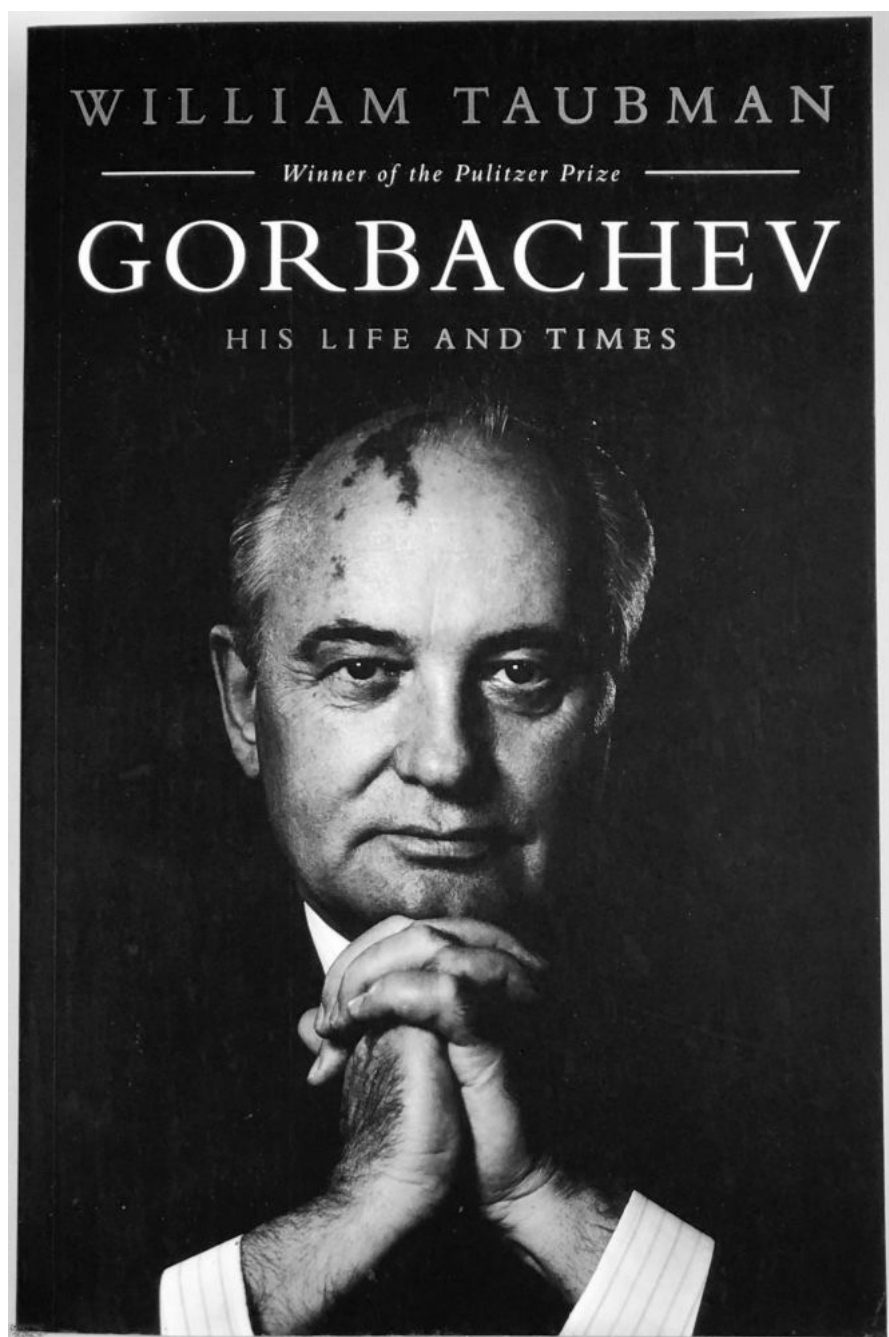
der man merker tegn til tårer over at Sovjetunionen gikk over ende. På tross av over syvhundre sider med tekst blir ikke den politiske konteksten rundt Mikhail Gorbatsjovs liv forklart på inngående vis. I stedet legges mye vekt på det relasjonelle: kjærlighetsforholdet til kona, slektshistorien og svigerfamilien. Mye av dette er typisk stoff som passer ei roman-fortelling mer enn en historisk undersøkelse. På denne måten blir bokas framsyning av livet i det store røde land nokså begrenset. På mange måter blir boka en lang reise der forfatteren studerer Gorbatsjov, men gir opp å forstå alt det som omgir Sovjets leder.

Gjennomgående preger dette perspektivene til William Taubmann. Han var 33 år i 1991. Han tilhører kanskje den siste generasjonen amerikanere som fikk sitt politiske syn fullstendig formet under den kalde krigen. Gitt at han er en privilegert amerikansk akademiker som selv er fanget i den hermeneutiske sirkel, burde boka ha inneholdt noe refleksjon rundt dette spørsmålet. Noe slikt program har Taubmann imidlertid ikke. Noen metarefleksjon rundt sitt studieobjekt finner ikke sted i boka. I stedet er den en historie som fortelles rett fram om Gorbatsjov og hans liv. Fortellermodusen er tilsynelatende nøytral. Men her er det en landsmann av Ronald Reagan som er på gang, selv om Taubmann nok befinner seg langt

ut på venstresiden på den amerikanske venstre/høyre-aksen i forhold til Reagan. President Reagan myntet jo selv titelen: «ondskapens imperium» om Sovjetunionen, som amerikansk president i en tid der William Taubmann befant seg i formative år. Et lite dryss av denne typen tankegang befinner seg nok også i Taubmanns sin fortelling.

Hva er det så som fortelles? Rikdommen i detaljene som bringes til torgs er til tider så stor at det er mulig for leseren å gjøre sine egne vurderinger. Det fortelles om at det unge og det relativt ubeskrevete bladet, Mikhail Gorbatsjov, ble oppdaget i 1970-årene av selveste Jurij Andropov da han syslet med landbruks-spørsmål i en provins i Sovjetunionen. Etter hvert opptas Mikhail i politbyrået.

Allerede fra midten av syttiårene har Gorbatsjov fast plass der. Deretter fortelles noe om forholdet mellom Gorbatsjov og Andropov. De skal ha tilbrakt noen ferier sammen, og ha snakket sammen under leirbål på Krim og andre steder i full fortrolighet i 1970-årene. Lite fortelles imidlertid om Andropov og hva han sto for, til tross for at han regnes som en veldig avgjørende mann av mange som kjente til livet i Sovjetunionen. Taubmann slår bare fast at Andropov var en «hardliner» og en mann Gorbatsjov ikke kunne vært helt åpen mot; en mann som sto i forlengelsen av

**Gorbatsjov
innrømmer privat
overfor Raisa at
han identifiserer
seg med dette
miljøet av euro-
kommunister mens
han tar avstand til
grå-kommunistene
hjemme.**

Stalin-tiden. Likevel røper forfatteren at forholdet mellom de to var fortrolig og at Andropov satte sitt håp til Gorbatsjov; at han så en mulig fremtidig leder i Gorbatsjov. Det er allment kjent at Jurij Andropov ble regnet som den mest intelligente leder av Sovjetunionen etter Josef Stalins tid. Her hjemme har Hans I. Kleven løftet fram Jurij Andropov i sitt verk: «Hvem hva hvorfor?» som en mann det var knyttet håp til, men som Kleven sa ble han «for gammel før han fikk komme i lederposisjon» og at «det var da for seint.» Noen har sett ham som en mulig parallell figur til Deng Xiaoping i Kina. En mann som ville satse på økonomiske reformer før de politiske. En mann som dermed ville stått i kon-

trast til Gorbatsjov, akkurat som Sovjetunionens utvikling hadde blitt en annen hadde han fått lede. Andre sier igjen at Gorbatsjov bare fortsatte det Andropov begynte. Her finnes altså tilsynelatende forskjellige utsagn om denne mannen. Taubmann slår altså bare fast at han var en: «hardliner»- Slik er det også med de andre i det øverste ledelsesmiljøet i Sovjet på tidlig åttitallet. Noen diskusjoner må det ha vært, men Taubmann har altså lite å fortelle om dette.

Gorbatsjov og kona Raisa har begge erfaringer med skyggesidene av landbruksreformene på trettitallet i sine familier. De snakker fortrolig seg imellom om disse erfaringene. Utenfor familien

er situasjonen noe annerledes. Etter hvert kommer Gorbatsjov inn i et videre miljø av sovjetisk ledelse som Andropov inviterer ham inn i. Både Andropov og Bresjnev får tillit til den unge partilederen, de ser i hans unge pågangsmot en fornyet tro på kommunismen i den yngre generasjonen. En sånn type idealisme og tro har de ikke sett hos så mange andre i den generasjonen, mener forfatteren.

Videre kommer det en del interessante betraktninger om livet i det øverste Sovjet i 1970-årene. Maktbruken i Tsjekkoslovakia hadde kostet dyrt. Ifølge forfatteren lå det som en mørk sky i bevisstheten til både Bresjnev og hos andre

Lenins gamle slagord: All makt til sovjetene, blir forsøkt virkeliggjort. Sovjetunionen blir de siste årene av sin tid et reelt demokrati

ledere i det øverste Sovjet. Disse lederne var ikke endimensjonale kynikere uten hjertelag, slik de gjerne har blitt framstilt som i vesten. I tillegg har forfatteren et viktig poeng når det gjelder økonomiske reformer. Reformkommunismen var knyttet til randstatene i østblokken, og da først og fremst i Tsjekkoslovakia. Eksperimentene med alternativene til planøkonomien oppsto der. I og med at reformkommunismen hadde ført til hva man fryktet ville kunne oppløse realkommunismen, holdt man seg også lenge langt unna å prøve nye økonomiske modeller i eget land. Etter at Khrusjtsjov ble erstattet, fikk man i fire år en slags troika som ledet landet. I ledertrioen, sammen med Bresjnev, befant reformatoren Kosygin. Kosygin var en slags økonomisk reformkommunist som fokuserte på detaljindustrien. Fokuset i planøkonomien hadde vært kommandoøkonomien, den store industrien. Sovjet manglet mye varer i detaljindustrien, det man kan kalle forbruket-økonomien.

I 1968 skjer det en inngripen, blant annet fra Sovjets sjefsideolog og mektige andresekretær, Mikhail Suslov. Kosygin blir satt på sidelinjen. Fra da av blir også hans økonomiske reformer satt på vent. Tidlig på åttitallet dør både Mikhail Suslov, Bresjnev og etter hvert Jurij Andropov. Forfatteren skriver lite om det politiske spillet i det øverste Sovjet. Leser man artikkelen om Mikhail Suslov på Wikipedia finner man en del der. Han blir betegnet som en hovedperson bak tilsidesettelsen av Khrusjtsjov i 1964. Han blir også betegnet som mektige ideologen i Sovjetunionens ledelse. En mann som hadde tittelen andres-

kretær, altså rett bak Leonid Bresjnev. Han dør i 1982. En mektig kraft som må ha betydd mye. Her gjør William Taubmann lite for å bringe på banen noen redegjørelse. I stedet nevnes det at det var et stivbeint ortodokst miljø, og at Mikhail Gorbatsjov gikk stille i dørene, selv om han var et medlem i politbyrået allerede fra 1975. Forfatteren legger vekt på at Mikhail og Raisa får reise på delegasjonsreiser til søsterpartier i Vest-Europa. Gorbatsjov trives spesielt i miljøet rundt det italienske kommunistpartiet. Forfatteren mener Gorbatsjov var forsiktig med å snakke politikk når han var i Sovjet, mens blant italienske kamerater der kunne man ha en fri meningsbrytning. Gorbatsjov innrømmer privat overfor Raisa at han identifiserer seg med dette miljøet av eurokommunister mens han tar avstand til grå-kommunistene hjemme.

Deretter beveger handlingen seg inn i den tiden da Mikhail Gorbatsjov blir leder for Sovjetunionen. Under denne delen slår Gorbatsjov tidlig fast at økonomien ligger fast. Når noen rådgivere snakker forsiktig om økonomiske eksperimenter, avviser Gorbatsjov det med at planøkonomien er kjernen i den sovjetiske sosialismen. Økonomien skal ikke endres, i stedet skal man jobbe med motivasjonen slik at produksjonen igjen når et høyt nivå. Innsatsen til Gorbatsjov går derfor inn på det politiske systemet. Folk skal oppfordres til å delta, til å snakke fritt, ting skal kunne kritiseres. Forfatteren biter seg merke i at Gorbatsjov ikke har noen økonomisk tilknytning til regjering.

Flere av kapitlene er viet de viktige for-

handlingene om nedrustning. Deretter følger mye av boka tett på hvordan relasjonene bygges med Margaret Thatcher og Ronald Reagan. Gorbatsjov blir et stort navn i utlandet, men resultatene hjemme lar vente på seg.

Han knytter seg etter hvert relasjonelt til flere vestlige statsledere. Parallelt med fredsforhandlinger kommer etter hvert også spørsmål om økonomisk hjelp fra USA og andre vestlige land i form av lån. Vi er nå i slutten av åttiårene. Økonomisk befinner Sovjet seg fortsatt i en deflasjonsfase og de problemene som var synlige allerede under Bresjnev, matvarekøer i butikker, og mangler på basale forbruksvarer, dette fortsetter. Gorbatsjov viser liten evne til å vise veier ut av disse praktiske problemene.

Samtidig fortsetter de politiske reformene for fullt. Lenins gamle slagord: All makt til sovjetene, blir forsøkt virkeliggjort. Sovjetunionen blir de siste årene av sin tid et reelt demokrati. Mye arbeid blir lagt ned i at politiske debatter blir overført direkte til fjernsynet. Sovjetunionens ettpartisystem blir åpnet opp ved at alle kan stille til valg i sine sovjetrepublikker og drive valgkamp rundt sin person forutsatt at de er partimedlemmer. Valget til Folkekongressen skal i Gorbatsjovs visjon bli det store demokratiske organet i det nye Sovjetunionen. Det skal bestå av rundt 5000 medlemmer og utsendingene velges i de ulike valgene i sovjetrepublikkene. Folkekongressen blir gjort til øverste organ. Politbyrået utgår også fra dette. Valg på folkekongressen skal skje hvert fjerde år. På den måten blir Sovjetunionen, helt på slutten, forsøkt omgjort til et parla-

Gatebilde fra Sovjetunionen på 1980-tallet

mentarisk system. Gorbatsjov omgjør også sin tittel fra generalsekretær til president for å markere denne overgangen. Parallelt med dette er pressefriheten total allerede fra 1985. I avisene i Moskva kan man lese kronikker av ytterliggende markedsliberalister eller slavofile, som retter sterke skyts mot regjeringen. Samtidig tårner problemene seg opp med flere praktiske problemer knyttet til produksjon av nok varer. Gorbatsjov får også Tsjernobyl-katastrofen i hendene. Afghanistan-krigen blir et slags sovjetisk Vietnam, og det skrives kritisk om det. Mest prekært mot slutten av sovjet-tiden blir det nasjonale spørsmål.

Med de politiske reformene følger også naturlig også økt autonomi og selvstyre for sovjetrepublikkene. Ledelsen av disse republikkene får reell makt.

Også landene i Øst-Europa begynner å røre på seg. I 1989 har Gorbatsjov latt Tyskland samle seg. Etter hvert rører også flere sovjetiske republikker på seg.

Situasjonen blir ille i de baltiske republikkene først. Sovjet nøler en stund, og man ser tegn til en væpnet løsning. Så slipper de taket og lar disse republikkene løsrive seg. Dette får følgeproblemer til andre sovjetiske republikker som vil ha uavhengighet. Ikke minst er Boris Jeltsin et problem. En politiker som noen år før ble kastet ut av politbyrået får nå feste som leder i det russiske sovjetrepublikken. Til slutt kommer kuppet mot Mikhail Gorbatsjov. Det skjer sommeren 1991. Jeltsin benytter denne situasjonen til å fremstå som redningsmann. Ifølge forfatteren er personene bak kuppet de ressurspersonene i sovjets politiske system som Gorbatsjov har vært helt avhengig av for å kunne ha styring og retning på Sovjetunionen. Etter kuppet blir han nødt til å avsette dette miljøet. Dermed mister han også den siste kontrollen over den politiske utviklingen. Så følger atter noen måneder. Sovjetunionen er nå en så løs føderasjon at den reelle makten ligger i ledelsen av den russiske sovjetrepublikken. Deretter drar Jeltsin, sammen med

lederne for det ukrainske og det hviterussiske sovjet til et møte på en tidligere herregård i Hviterussland. Her vedtar de at Sovjetunionen oppløses, uten at Mikhail Gorbatsjov får være med på møtet. Resten er formaliteter. Gorbatsjov og Jeltsin avtaler seg imellom når nøkkelen til atomkofferten og kontorene i Kreml skal overlates Jeltsin. Den 31. desember, klokken halv åtte på kvelden, fires det røde flagg fra flaggstangen på Kreml-borgen for siste gang.

Avslutningsvis kan man konkludere forsiktig: Gorbatsjov, helt eller skurk? Her får man bare slutte seg til hva Hans I. Kleven i innledningsforedraget til en av sine bøker om oppløsningen av Sovjetunionen på 2000-tallet. «Vi kan bare spekulere i hva den videre historiske utviklingen hadde blitt med en annen leder, med en sterkere karakter og andre egenskaper enn Mikhail Gorbatsjov. Det som er sikkert er i hvert fall at Sovjetunionen og realsosialismen sto overfor reelle og vanskelige utfordringer.»

Arbeidarstyre eller statskapitalisme?

Av Nils Edvard Mogstad,
historikar og styremedlem i BfS

På hundreårsjubileet for Oktoberrevolusjonen i Russland publiserte Klassekampen ein innsiktsfull artikkel av Gisle Selnes: «Revolusjonen i 1917 – en mulighet» (KK, 7.11. 2017). Selnes siterer Slavoj Zizek, som rører ved *håpet* i revolusjonen: «Å gjenta Lenin er ikkje å gjenta det som Lenin *gjorde*, men det han *unnlét å gjera*, dei mulegheitene han ikkje greip tak i.»

Ein studie frå 1970, av den gresk-engelske fridomssosialisten Maurice Brinton, alias Chris Pallis, går rett inn i der Lenins revolusjon, etter mange sosialistars meining, spora av. I *The Bolsheviks and Workers' Control 1917-1921* (på svensk: *Fabrikskommittéerna i ryska revolutionen*) går Brinton gjennom det viktigaste som vart skrive og gjort, månad for månad, av dei russiske revolusjonære.

Lenin ønskte heilt frå byrjinga av 1917 statleg kontroll over heile næringslivet, inkludert arbeidarråda eller sovjeta. Lenins parole «All makt til sovjeta» var eit opportunistisk, førebels slagord for å lokke dei over til bolsjevikane.

Etter tsarens avgang i februar 1917 skyt fabrikk- og verkstadråd ('sovjet') opp overalt i Russland. I juni 1917 vedtok «Petrograds fabrikkråds første fulltalige konferanse», der bolsjevikane hadde fleirtal, ein sluttresolusjon som kravde «organisering av arbeidaranes faste kontroll av produksjon og distribusjon» og «ein proletær majoritet i alle institusjonar med utøvande makt».

Etter bolsjevikrevolusjonen 25. oktober skreiv Lenin, i Pravda 3. november, eit «Utkast til dekret om arbeidarkontroll» som skulle «utøvast av alle arbeidarar og tilsette i eit føretak, anten direkte om føretaket er lite (...) eller gjennom delegatar som skal veljast på allmannamøte». Dei skulle ha oppsikt over «alle bøker og handlingar, lager og forråd, verktøy og produkt», og avgjerdene deira var bindande for eigarane. Men, heldt Lenin fram, «avgjerdene kunne opphevast av fagforeiningane og kongressane.» Det var just det som hende – fagforeininga-

**Lenins parole
«All makt til
sovjeta» var eit
opportunistisk,
førebels slagord
for å lokke dei
over til
bolsjevikane.**

ne, som var meir servile overfor partiet, blei det organ bolsjevikane brukte for å bryte makta til fabrikkråda. Dessutan skulle delegatane i sovjeta vera ansvarlege overfor staten i «alle føretak av betydning for Staten».

Så, 14. november, vedtok Den allrussiske sentrale eksekutivkomité for sovjeta at alle lokale sovjet skulle stå ansvarleg for eit 'Regionalt arbeidarkontrollråd'. Samansettinga av desse kontrollråda skulle kommunistpartiet bestemme.

Dei neste månadene fram til utbrotet av borgarkrigen 25. mai 1918 er ei traurig historie der bolsjevikane bit for bit tar all makt tilbake frå sovjeta. 5. desember 1917 vart det 'Høgste Økonomiske Rådet' danna, med oppgåve å styre alle eksisterande økonomiske styresmakter. Der sat berre bolsjevikar; fagforeinings-sjefar, partibossar og 'ekspertar'.

Alle forsøk frå fabrikkråda til å gå vidare, frå arbeidarkontroll til –forvaltning, blei fordømt av Lenin som 'umogne', 'utopiske', 'anarkistiske', 'skadelege', 'umulege' osv.

Eit venstrekommunistisk tidsskrift i Petrograd, *Kommunist*, redigert av Bukharin, Radek og Ossinskij, åtvare mot utviklinga, og i den andre utgåva, i april 1918, skreiv Ossinskij at Russland var på veg frå sosialisme til *statskapitalisme*.

Lenin reagerte heftig, og 5. mai publiserte han *Venstreradikal naivitet og småborgarleg mentalitet*. Etter dei vanlege fordømmingane, prøvde han å gå

Lenin proklamerer sovjetmakten. Maleri av Vladimir Serov.

kritikken i *Kommunist* i møte. I følge Lenin fanst der ingen fare i 'statskapitalisme'. Det var tvert imot noko ein skulle etterstreva: «Sovjetmakta har inkje å ottast for [statskapitalismen], for sovjetstaten er ein stat der makta til arbeidarane og dei fattige er sikra.» I *Den trugande katastrofen og korleis han skal nedkjempast*, som vart skriven alt i september 1917, rett før revolusjonen, går han rakt på sak: «Sosialisme er inkje anna enn statskapitalistisk monopol, skapt til nytte for heile folket.»

Etter desse handlingane og utsegnene kan ein seia at Lenin var korkje marxist eller sosialist, viss ein med marxisme meiner Karl Marx si utsegn om at sosialisme var ei samanslutning av frie menn, som arbeidde med produksjonsmidla dei åtte i fellesskap, eller at sosialisme er arbeidarane sin kontroll eller eigarskap over produksjonsmidla.

Ein kan hevde at borgarkrigen gjorde fridomseksperiment umuleg, men den krigen starta først 25. mai. Likeins var dette det aller første forsøket på å skapa

Eit venstre kommunistisk tidsskrift i Petrograd, *Kommunist*, redigert av Bukharin, Radek og Ossinskij, åttvara mot utviklinga, og i den andre utgåva, i april 1918, skreiv Ossinskij at Russland var på veg frå sosialisme til statskapitalisme.

ein sosialistisk stat, så dei måtte prøve og feile. Det er så, men forsøket kan ikkje kallast sosialistisk. Det var, med Lenins eigne ord, statskapitalistisk.

Slike røynsler gjer at Selnes skriv, nok så pessimistisk: «De eneste som i dag snakker om post-kapitalisme med en viss glød og troverdighet, er den globale kapitalens moguler, som Elon Musk og Mark Zuckerberg.»

Dette gjeld i alle fall ikkje dei rørsle-

eg tilhøyrer, Bevegelsen for Sosialisme (BfS), eller ProutNorge, som går inn for nett den løysinga bolsjevikane forkasta i 1918; eit verkeleg økonomisk demokrati, utøvd gjennom sjølvstyrte kooperativ. Dette er beskrive nærare i mellom anna prinsippprogrammet til BfS, i *After Capitalism* (2012) av Dada Maheshvarananda, med bidrag frå Noam Chomsky og Johan Galtung, og i *Growing a New Economy* (2017), skriven av Roar Bjønnes. Der finn du entusiastisk post-kapitalisme!

Imponerende og grundig om den kommunistiske motstandsbevegelsen

Av Terje Bjørlo, medlem i NKP

Den betydelige og viktige innsatsen som den kommunistledede motstandsbevegelsen stod for under krigen i Norge, har i liten grad fått den plassen i norsk krigshistorie som den fortjener. Boka «Gestapos mest ettersøkte nordmenn» av forsker og sakprosaforfatter Ingeborg Solbrekken er et imponerende og grundig bidrag for å kunne endre på dette. Boka ble gitt ut på Opera Forlag i september 2018.

Kort tid etter det tyske angrepet på Norge i april 1940, startet Peder Furubotn arbeidet med å forberede motstandsarbeidet. Han ivret for en mer aktiv krigspolitik i Norge. NKP med Peder Furubotn i spissen utgjorde et viktig apparat i kampen mot Nazi-Tyskland i Norge. Ifølge forfatteren kan så mange som 10 000 mennesker ha vært aktivt engasjert i dette arbeidet. Av disse anslås 20 prosent som politisk engasjerte kommunister.

Det er et omfattende arbeid den kommunistledede motstandsbevegelsen utfører. Dette får forfatteren godt fram i sin bok. Forfatteren beskriver inngående

ende arbeidet med å etablere et illegalt avisnettverk som omfattet en rekke aviser, deriblant avisa Friheten, som kunne komme i opplag på opp mot 50 000. Dette var en viktig side av motstandsarbeidet, og som fikk støtte fra regjeringen og Hjemmefronten.

Mange tusen flyktninger ble hjulpet over til Sverige, deriblant flere jøder. Den som kanskje hjalp flest over grensa var skogsarbeider Ole Theodor Burås,

Regjeringen og Hjemmefrontens ledelse ønsket en passiv linje, nærmest en holdningskampanje mot den tyske okkupasjonsmakten

som ble skutt og drept 21. april 1944. Han var da sjåfør på en av de to lastebilene med flyktninger som skulle over grensen til Sverige. Alle flyktningene i følget kom seg over grensen. I løpet av to år hadde han hjulpet 2746 flyktninger til tryggheten i Sverige.

Forfatteren tar også for seg sabotasjeaksjoner som Pellegruppa og gruppa til Sunde står bak. Men det var også flere kommunistledede sabotasjegrupper. Bare høsten 1944 stod de fire sabotasjegruppene som lå under NKP for mellom 50 og 60 sabotasjeaksjoner. Flere av aksjonene var direkte spektakulære, og viktige bidrag til å forkorte krigen. Kommunistiske sabotører tok også på seg likvidasjoner bestilt av Hjemmefronten. De tyske okkupantene satte store ressurser inn på å lokalisere Sentralforlegningen, som stadig ble flyttet, for så å kunne slå til mot ledelsen i NKP. Dette målet klarte aldri okkupantene å nå. Peder Furubotn var i Norge under hele krigen, til Gestapos store fortvilelse.

Det ventet en tøff skjebne for mange av

INGEBORG SOLBREKKEN

GESTAPOS MEST ETTERSØKTE NORDMENN

NKP med Peder
Furubotn i spissen
utgjorde et viktig
apparat i kampen
mot
Nazi-Tyskland i
Norge

de som ble tatt som var en del av den kommunistiske motstandsbevegelsen. En av de som måtte betale en høy pris var den aktive motstandskvinnen Brynhild Strøm, som var sentral i NKPs kurerapparat. Hun ble arrestert av Gestapo på formiddagen 17. mai 1942. På Victoria Terrasse ble hun utsatt for 9-timers sammenhengende vold til hun døde på kvelden. Hun ble regelrett slått i hjel av seks mann. Hva hun røpet før døden inntraff? Ingenting.

Solbrekken beskriver også grundig motsetningene mellom de kommunistledede motstandsorganisasjonene på den ene siden, og regjeringen og Hjemmefronten på den andre siden. Hun viser til at britiske spesialgrupper ønsket å bruke kommunistenes slagkraft, men

at dette ble hindret av Arbeiderpartiet. Regjeringen og Hjemmefrontens ledelse ønsket en passiv linje, nærmest en holdningskampanje mot den tyske okupasjonsmakten. Og hun stiller det betimelige spørsmålet om hvordan hadde det gått om flere land hadde inntatt det samme standpunktet.

En liten ripe i lakken er det når forfatteren skriver (på side 280) at Torolv Solheim i ettertid er mest kjent som medstifter av SV, Sosialistisk Venstreparti. Det er feil. Solheim var en av initiativtagerne til stiftelsen av SF, Sosialistisk Folkeparti, som ble stiftet i 1961. Han var forøvrig partiets leder fra 1969 til 1971.

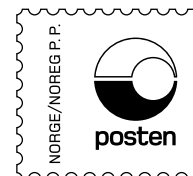
Det er ingen tvil om at Solbrekken har lagt ned et imponerende arbeid med

boka, som er på over 500 sider. Mange hundre kildehenvisninger og en omfattende litteraturliste vitner om det. Dessuten er boka lettlest. Det jeg savner er at hun med fordel kunne ha kommet under huden på noen av aktørene. Når det er sagt, så må jeg trekke frem faksimiler av dikt, skrevet av Armand Stang som satt som fange på Akershus. Her setter han ord på tankene sine. Synd at teksten på to av diktene er så liten at det skaper problemer med lesingen.

Helhetsinntrykket er godt. Det er bare å gratulere Solbrekken med resultatet.

Bokomtalen har tidligere stått på trykk i avisen Friheten.

RETURADRESSE
Sosialistisk fremtid
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 50
4900 Tvedestrand

Kvardags arbeid

Kvardags arbeid av alle slag
glir gjennom hendene mine no,
ting som må skapast på ny kvar dag.
Det er som ein såd eg ustanseleg strør,
og sæl får eg sjå han gro.

Menneska gav den grøda han ber
dei fagraste navn på jord.
Helse, trivnad, fred,
heiter den frukt som i hagen min gror.

Evige ting, som har glide trutt
frå kvinne til kvinne, ein endelaus veg,
kom til mitt hjarte, mi hand til slutt,
når fram til dei som høyrer til meg.

Og lenger går straumen, for aldri tryt
trongen til det han ber med.
Så mange skal gledast som eg gjer det
no.
Sæl kvar som sår og ikring seg ser gro
helse og trivnad og fred!

*av Halldis Moren Vesaas,
frå Lykkelege hender (1936)*

Picasso